

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук
Кафедра англійської мови

Магістерська робота

освітньо-науковий рівень – магістр

на тему: **«ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНИХ ЗАСОБІВ
ПЕРЕКОНУВАННЯ В ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ ТА США
НА ТЕМУ ВІЙНИ (на матеріалі виступів 2022-2024 років)»**

Виконала: студентка 2-го року навчання

Спеціальність: 035 Філологія

Спеціалізація: 035.041 Германські

мови та літератури (переклад включно)

Освітньо-наукова програма:

Мови (англійська й українська)

та комунікація

Бобок Вікторія Вікторівна

Керівник – Фіногіна Т. С.,

кандидат філологічних наук

Рецензент _____ (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою « _____ »

Секретар ЕК _____ « _____ » _____ 2025 р.

Київ 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕКОНУВАННЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НА ПРАГМАТИЧНОМУ РІВНІ.....	9
1.1. Політичний дискурс як форма стратегічної комунікації.....	9
1.2. Сучасний політичний дискурс у площині прагматичних досліджень.....	13
1.3. Поняття «впливу», «переконування» та «маніпуляції» в політичному дискурсі.....	21
1.4. Переконування як провідна стратегія політичного дискурсу.....	25
1.5. Теорія мовленнєвих актів у контексті політичної риторики.....	29
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ ПЕРСУАЗИВНОГО АСПЕКТУ МОВЛЕННЯ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ ТА США.....	38
2.1. Засоби реалізації переконування на рівні мовленнєвих актів в промовах Володимира Зеленського.....	38
2.1.1. Директиви як прямий та непрямий заклик до дії.....	40
2.1.2. Асертиви як засіб раціонального переконування.....	40
2.1.3. Експресиви як засіб емоційного переконування.....	57
2.1.4. Декларативи як інструмент переконування через інституалізацію дійсності.....	61
2.1.5. Комісиви як засіб переконування через вираження зобов'язання.....	62
2.2. Засоби реалізації переконування на рівні мовленнєвих актів в промовах Джо Байдена.....	65
2.2.1. Директиви як прямий та непрямий заклик до дії.....	65
2.2.2. Асертиви як засіб раціонального переконування.....	68
2.2.3. Експресиви як засіб емоційного переконування.....	72

2.2.4. Декларативи як інструмент переконування через інституалізацію дійсності.....	73
2.2.5. Комісиви як засіб переконування через вираження зобов'язання.....	74
2.3. Вплив цільової аудиторії на специфіку вживання мовленнєвих актів.....	76
2.3.1. Роль адресата в промовах Володимира Зеленського.....	76
2.3.2. Роль адресата в промовах Джо Байдена.....	80
Висновки до розділу 2.....	81
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	97
АНОТАЦІЯ.....	101

ВСТУП

Мова – це унікальне концентроване джерело звичок, традицій та цінностей кожного народу. Мова здатна відбивати свідомість її носіїв, адже спосіб, у який вони конструюють речення та будують свої висловлення, і є прямим відображенням того, як вони мислять цією мовою. Водночас усвідомлення того, що окрім виконання функції інформаційного ресурсу мова є також потужним інструментом впливу на політичні процеси та конструювання нової соціально-політичної реальності, активно привертає увагу все більшості дослідників. Серед головних досліджуваних функцій мови як соціокультурного феномену виступають такі, як засіб спілкування, консолідації суспільства, ідентифікації та формування національної ідентичності. Однак недостатньо висвітленим постає питання здатності мови до здійснення впливу та маніпуляції. Зокрема, науковий інтерес до такої функції мови почав зростати після початку антитерористичної операції на Донбасі в 2014 році, оскільки росія активно послуговувалася мовою як інструментом маніпуляції у веденні гібридної війни, яка включає в себе також інформаційну війну, основним знаряддям якої є саме мова.

Із початком повномасштабного вторгнення питання мови як засобу впливу та маніпуляції постає особливо актуальним, оскільки саме мова формує громадську думку як у межах України, так і в міжнародному просторі. Мовою послуговуються задля створення політичної риторики, яка відображає реальну ситуацію, мовою створюються наративи, покликані мобілізувати суспільство та які є орієнтованими на міжнародну арену. Мова виступає потужним чинником формування дійсності, у якій важливими є Україна, українці та перемога. Таким чином, завдяки мові українці об'єднуються, вони здатні протидіяти окупаційним військам та захищати себе. Саме тому політична мова, тобто мова, якою послуговуються політики та лідери країн, постає важливим елементом дослідження, оскільки вона є не просто засобом спілкування, а здійснює також

функції впливу, переконування, конструювання дійсності та об'єднання суспільства.

Середовищем функціонування політичної мови виступає політичний дискурс. Як зазначає Антоніна Семенюк, основними ознаками політичного дискурсу виступають його інституційний характер, прагнення здобути і зберегти владу та здійснювати контроль над суспільством [34, с. 18]. У політичному дискурсі відбувається комунікація представників влади з народом або з лідерами інших країн. Така комунікація переслідує специфічні цілі, серед яких об'єднання спільноти, просування необхідних наративів та риторики, поширення актуальної інформації, продумана вибудова дипломатії та створення цілісного іміджу політика [34, с. 18]. Низка дослідників, зокрема Є. Богатирьова [6], І. Газда [12], Л. Лукіна [19], А. Семенюк [34]. О. Семенишин [33] поділяють думку щодо того, що найважливішою метою учасників політичного дискурсу є мовний вплив на суспільство, який політик здійснює відповідно до поставленої комунікативної мети, якою здебільшого є боротьба за владу.

Однак зміни у політичному житті України також змінили вектор стратегій та цілей політичного дискурсу, оскільки змінилася роль політика як мовця, і першочерговими завданнями постали поширення правдивої ситуації в Україні, створення спрямованих на єдність та опір наративів, а також залучення міжнародної аудиторії. Таким чином, вбачаємо необхідність здійснювати аналіз політичного дискурсу з урахуванням сучасних трансформацій у суспільно-політичному житті України. Тому **актуальність** теми нашого дослідження зумовлена потребою проаналізувати промови президентів із застосуванням прагматичного підходу, що дозволить зосередитися на особистості політика та його комунікативних намірах, а також зважаючи на нові політичні реалії України, що безпосередньо відображаються на сучасному політичному дискурсі, зокрема на політичній комунікації. Результати проведеного дослідження дозволять зрозуміти, як вибудовується політична комунікація, і за допомогою яких мовних засобів політик може досягти поставлених цілей та намірів.

Мета дослідження – схарактеризувати специфіку використання мовних засобів переконування у промовах президентів України та США на тему війни на прагматичному рівні.

Реалізація поставленої мети зумовила виконання таких **завдань**:

- описати політичний дискурс як інструмент реалізації стратегічної комунікації;
- окреслити сучасний політичний дискурс з прагматичного погляду;
- розмежувати поняття «впливу», «переконування» та «маніпуляції» в політичному дискурсі;
- визначити потенціал застосування теорії мовленнєвих актів у політичній риторичі;
- дібрати промови президентів В. Зеленського та Дж. Байдена на тему війни, у яких наявні елементи переконування;
- встановити та класифікувати мовленнєві акти в промовах президентів;
- дослідити функції мовленнєвих актів у реалізації переконування;
- проаналізувати роль цільової аудиторії у виборі стратегій переконування президентів.

Об'єктом дослідження є мовні засоби переконування в промовах президентів України та США.

Предметом дослідження є прагматичні особливості використання засобів переконування в промовах президентів України та США.

Джерелами фактичного матеріалу стали 20 промов президентів Володимира Зеленського та Джо Байдена, виголошені впродовж 2022 – 2024 років. Виступи об'єднані спільною тематикою війни та виголошені в значущі часові проміжки з моменту повномасштабного російського вторгнення. Були використані промови, безпосередньо націлені на українську аудиторію у виступах В. Зеленського, та окремі звертання до американців у промовах Дж. Байдена, звернення до росіян та етнічних меншин росії на початкових етапах війни, а також звернення до міжнародної спільноти з метою розширення

підтримки України та поширення правдивої інформації про події. Тексти промов були дібрані з офіційних вебсайтів адміністрацій президентів та виступили комплексною репрезентативною вибіркою для здійснення прагматичного аналізу.

Методи дослідження. Для виконання поставлених завдань було використано такі методи дослідження: метод аналітико-синтетичного опрацювання джерел, метод узагальнення та систематизації, описовий та зіставний методи. Для аналізу особливостей функціонування мовленнєвих актів задля втілення переконання було застосовано комунікативно-прагматичний метод.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше досліджено потенціал застосування теорії мовленнєвих актів за класифікацією Дж. Серля у визначенні особливостей реалізації стратегій переконування у сучасному політичному дискурсі, зокрема в умовах повномасштабного вторгнення.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що воно поглиблює уявлення про політичний дискурс як основний простір для реалізації стратегічної комунікації, а також узагальнює та систематизує відомості про невід'ємність прагматики та її підходів у вивченні політичного дискурсу. Висловлені у роботі положення сприятимуть подальшому розгляду політичного дискурсу у площині прагматичних студій.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані у посібниках із комунікативної лінгвістики, політичної лінгвістики, лінгвістичної прагматики, а також у застосуванні лінгвістичної експертизи з метою встановлення впливу, маніпуляції та пропаганди.

Апробація результатів дослідження. ІХ Всеукраїнська наукова конференція студентів, аспірантів і молодих учених «Мовний простір сучасного світу», доповідь на тему: «Прагматичні особливості мовних засобів переконування в промовах президентів України та США на тему війни (на матеріалі виступів 2022-2024 років).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку літератури (65 позицій), списку джерел фактичного матеріалу (20 позицій), анотації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВНИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕКОНУВАННЯ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ НА ПРАГМАТИЧНОМУ РІВНІ

1.1. Політичний дискурс як форма стратегічної комунікації

Дискурс є складним соціолінгвальним явищем сучасного мовного простору, оскільки може бути визначеним крізь призму соціокультурних, політичних, прагматико-контекстуальних чинників, що зумовлює відсутність єдиного визначення цього поняття [8, с. 13]. Феномен дискурсу полягає в тому, що він має лінгвальну та екстралінгвальну структуру, які є взаємопов'язаними та дозволяють досліджувати дискурс в межах різних аспектів та підходів. Участь у формуванні дискурсу беруть репродуценти (творці дискурсу), які його продукують, та реципієнти (слухачі, читачі), які інтерпретують дискурс [8, с. 13]. Термін «дискурс» широко використовується в лінгвістиці, психології, філософії та соціології [8, с. 13]. Дослідженням виникнення, походження та функціонування дискурсу займалися такі зарубіжні мовознавці, як Т. ван Дайк [60] та М. Фуко [52]. Серед українських дослідників питанням вивчення дискурсу займалися Г. Яворська [43], К. Серажим [35], Ю. Шарапановська [39] та інші.

Оскільки термін дискурс постає у сучасній лінгвістиці вже значно ширшим, аніж саме поняття «мова», існує декілька підходів до його потрактування. До прикладу, Анатолій Загнітко надає ваги твердженню про те, що дискурс може виступати як соціально зумовлений процес використання мови. У цьому розумінні дискурс може бути засобом, за допомогою якого можна конструювати світ, описувати його та впливати на нього [14, с. 10]. Тобто дискурс виступає багатовимірним та багатофункціональним феноменом мовного простору, який можна досліджувати з різних поглядів та з урахування різних підходів.

Відомий теоретик дискурс-аналізу М. Фуко стверджує, що дискурс – «це те, за що ведеться боротьба і те, чим ведеться боротьба, це влада, якою прагнуть

заволодіти» [31, с. 5]. Тобто ми знову бачимо багатоаспектну природу дискурсу, яка дозволяє йому водночас слугувати засобом та середовищем реалізації поставленої мети. Також у своєму постструктуралістському підході дослідження дискурсу М. Фуко наголошує на необхідності при аналізі дискурсу звертати увагу на події та серії подій, тобто іншими словами на контекст та ситуацію. Для обґрунтування динамічності та гнучкості дискурсу для М. Фуко важливими є пов'язані саме з подіями та зі зміною подій поняття випадковості, трансформації, залежності, аніж взаємодія дискурсу з теоріями знака та структури [31, с. 5]. Згідно баченню М. Фуко, не існує «суспільств дискурсу», коли продукування дискурсу відбувається регламентовано за правилами або суворо контролюється. Однак такі дискурси, як політичний, науковий, технічний, медичний тощо є регульованими та контрольованими [31, с. 6].

На думку Анатолія Загнітка, елементами дискурсу виступають висвітлювані події та їх учасники, а також «неподії», до яких зараховують обставини, що супроводжують події; контекст; оцінку учасників події та інформацію, яка співвідносить дискурс із подіями [14, с. 15].

Політичний дискурс як різновид дискурсу безумовно є невід'ємним чинником соціальних та культурних процесів. У суспільстві мова та влада перебувають у тісній взаємодії. Точками їх перетину є цілі, які переслідують комуніканти, та мовні засоби, за допомогою яких реалізуються поставлені завдання та наміри [7, с. 4]. Політична комунікація – одна із підвалин успішної розбудови держави та її становлення на міжнародній арені, зокрема в міжнародному інформаційному просторі. Політична комунікація стає дедалі більше спрямована на маніпуляцію свідомістю тих, хто бере участь у ній. Саме тому політичний дискурс привертає усе більшу увагу дослідників, а політична лінгвістика, що вивчає мову політики та мовну політику постає важливою субдисципліною, важливим балансом у симбіозі політики та мовознавства [7, с. 4].

У сучасній геополітичній ситуації, зокрема в умовах повномасштабного російського вторгнення, політичний дискурс виступає надзвичайно важливим

аспектом дослідження, оскільки питання взаємодії дискурсу та влади постає дуже актуальним. Якщо враховувати концепцію бачення дискурсу М. Фуко, за якою дискурс є метою, засобом і середовищем для їх реалізації, можемо припустити, що політичний дискурс є ідеальним середовищем для втілення стратегічних цілей та намірів політиків. Крім того, політичний дискурс є своєрідною формою стратегічної комунікації, оскільки риторичні здібності та навички ефективного спілкування є невід'ємними складовими цієї площини [31, с. 5].

Оскільки значення та актуальність політичного слова зростають, змінюються й вимоги до політика як до того, хто мусить чітко й зрозуміло висловлювати свою думку, а також волю спільноти, на чолі якої він виступає [12, с. 40]. Однак, політична мова є не лише засобом вираження світобачення політика та очолюваного ним суспільства з огляду на те, що політичний дискурс визначає не тільки межі політичного мислення, а й конструє реальність політичної дії. Крім того, мова політиків завжди включає інтерпретацію світу, а також оцінку (явну чи приховану) явищ політичної дійсності. Таким чином, політичний дискурс є простором для реалізації політичної комунікації, яка дає змогу інтерпретувати події та явища в потрібному для авторів повідомлення напрямку, нав'язуючи цим суспільству певні дії та розуміння цих яви [12, с. 40].

Враховуючи те, що поняття «політичний дискурс» та «політична комунікація» перебувають у тісній взаємодії, зокрема через те, що політична комунікація реалізується в політичному дискурсі, вбачаємо необхідність у чіткому розрізненні окреслених термінів. Отже, говорячи про політичну комунікацію маємо на увазі насамперед процес транслявання інформації адресантом адресату, реалізований через певний канал за певних обставин [19, с. 79]. Однак політичний дискурс не є процесом. Це складно організована символічна дійсність, яка виникає в процесі комунікації, але не є самою комунікацією. Інакше кажучи, політичний дискурс – це сукупність різних політичних текстів, які формують та закріплюють значення, що пов'язані з політично релевантними поняттями й концептами. З одного боку, політичний

дискурс формують політичні суб'єкти, але з іншого, дискурс також впливає на те, як суб'єкти функціують в ньому [19, с. 79].

Як різновид дискурсу політичний дискурс слугує простором для досягнення, утримання та здійснення політичної влади. Основним наміром політика є висловити своє бачення ситуації та переконати аудиторію в його правильності. Для цього він оперує певним набором мовних засобів, які ретельно добирає та логічно й послідовно вживає [41, с. 266].

Аналізуючи саме поняття дискурс, що не має єдиного визначення і досі залишається дискусійним серед дослідників, можемо накласти його в площину виміру досліджуваного нами політичного дискурсу з метою виокремлення основних ознак політичного дискурсу. Таким чином, якщо розглядати дискурс загалом як сукупність двох послідовних компонентів, – певного процесу мовної діяльності та її результату, – то політичний дискурс можна означити як такий, де за будь-яким актом мовленнєвої діяльності стоїть мета, яку переслідує мовець. Метою політичного дискурсу переважно є не повідомити певну інформацію, а змінити її сприйняття та потрактування [41, с. 266].

Оскільки політичний дискурс є багатожанровим різновидом публічного мовлення, він може бути означений низкою характерних засобів. Йдеться не лише про вживання спеціальної суспільно-політичної, детермінованої політичною діяльністю лексики, а також про вибір цих засобів відповідно до прагматичних цілей та настанов політика. Це зумовлено тим, що метою спілкування політика є втілення певної ідеології, що передбачає здійснення цілеспрямованого впливу на адресата за допомогою спеціальних мовних засобів [12, с. 40].

Політичний дискурс – це вербалізований вияв політики [12, с. 43]. Найголовнішим засобом політика у процесі отримання та утримання влади є мова, яка є повноцінним інструментом соціального впливу. Це можна простежити враховуючи такі основні три чинники, як прагматично зумовлений добір мовних засобів для передачі повідомлення, складність вербальної одиниці

(полісемантичність, наявність різних асоціацій) та відкритість мовної системи, де в різних контекстах модифікуються значення слів [19, с. 77].

Отже, політичний дискурс можна вважати формою стратегічної комунікації, оскільки він є простором для реалізації свідомо окреслених політичних намірів та цілей. Діяльність учасників політичного дискурсу скерована на досягнення конкретних задумів шляхом впливу на сприйняття та свідомість аудиторії. Таким чином, дослідження політичного дискурсу постає необхідним задля глибшого розуміння того, як формується політична реальність, та як здійснюється вплив на свідомість людини завдяки певним мовним засобам.

1.2. Сучасний політичний дискурс у площині прагматичних досліджень

Політичний дискурс за своїм призначенням є прагматично вмотивованим. Прагматична спрямованість мовлення політиків та особливості вираження світосприйняття за допомогою вербальних засобів і визначають невід'ємність прагматичного підходу під час аналізу політичного дискурсу [14, с. 11].

Пріоритетним підходом у вивченні політичного дискурсу, зокрема політичної промови як одного з його жанрів, є комунікативно-прагматичний підхід. Перш за все, це пояснюється зміною наукової парадигми, яку спостерігаємо у лінгвістиці та яка супроводжується переходом від системно-структурної парадигми до антропоцентричної [38, с. 143]. Говорячи про лінгвістичний аналіз публіцистичного тексту, яким є політична промова, враховуємо три основні компоненти такого аналізу: змістовий аспект, представлений основними текстовими категоріями та комунікативний ресурс тексту, що є віховими, а також естетичне обрамлення тексту, що є менш важливим [38, с. 144]. Однак, не менш вагомим при дослідженні політичного дискурсу та політичного мовлення є лінгвопрагматичний підхід, який акцентує увагу та зосереджується присутності автора в тексті, на авторському задумі та авторській позиції [1, с. 117]. Таким чином, лінгвістичний та прагматичний підходи перебувають у дуже тісній взаємодії при розгляді функціонування мовних засобів переконування у політичному дискурсі, адже виявлення особливостей

лінгвістичного втілення комунікативного наміру мовця є кінцевим продуктом такої взаємодії [1, с. 117].

Сучасне мовознавство не може повноцінно розглядати лінгвістичний об'єкт досліджень без урахування прагматики, яка виявляючи прагматичні властивості мовних одиниць сприяє встановленню зв'язку між функційною складовою тексту та комунікативним наміром його автора [1, с. 118].

Як зазначає Л. Нагорна, політичний дискурс належить до інституційного різновиду спілкування і на відміну від міжособистісної комунікації, інституційне спілкування є статусно-орієнтованим, тобто його учасники є представниками певних соціальних груп [25, с. 35]. Статус політиків є таким, що вимагає дотримання певної дистанції між виступаючими та слухачами. Навіть зважаючи на те, що активна роль ЗМІ у функціюванні політичного дискурсу помітно звужує прірву між лідерами та їхньою аудиторією, політичний дискурс однак виявляє певні ознаки авторитарності [25, с. 35].

О. Волков стверджує, що для продуктивного дослідження політичного дискурсу необхідно враховувати низку передумов. Перш за все, варто розглядати дискурс у прямому відношенні до суб'єкта, не заперечуючи те, що саме суб'єкт є його "власником", виражаючи в дискурсі свої ідеї, переживання, наміри. Таким чином, аномальним є тлумачення політичного дискурсу як анонімного, за яким не стоїть конкретний суб'єкт, адже він явно чи неявно існує, використовуючи дискурс як інструмент впливу на інших учасників дискурсу, водночас саме дискурс зумовлює існування цього суб'єкта, який перебуває в ньому [9, с. 40].

По-друге, суб'єкт дискурсу як його основний елемент безумовно наділений свідомістю, а отже як наслідок може сприймати та оцінювати дійсність, ухвалювати рішення та наказувати, що у свою чергу може як творити щось, так і руйнувати, об'єднувати та роз'єднувати, хвалити та принижувати, тобто свідомість об'єкта дискурсу має не лише раціональну сторону, а й прагматичну складову. Саме вона відповідає за конструювання нової реальності, яка є актуальною та необхідною та суб'єкта та інших учасників дискурсу [9, с. 42].

Комунікативна лінгвістика дозволяє застосувати низку лінгвальних та екстралінгвальних чинників та їхнього взаємозв'язку задля визначення типу мовної особистості, яка виступає головним суб'єктом політичного дискурсу, який здебільшого здійснюється вербально через різноманітні мовленнєві акти. Таким чином, у дослідженні політичного дискурсу важливим аспектом є врахування мовної особистості та особливостей її мовної поведінки, що уможливорює ідентифікацію прагматичних намірів та цілей цієї особистості та відповідно вжиті мовні засоби задля їх втілення [64, с. 37]. Таке комплексне вивчення мовлення політиків з точки зору його функціонально-лінгвістичних характеристик, серед яких є і прагматична сторона, виражена у мовленнєвих актах, ходах, інтеракціях, дає змогу оцінити та проаналізувати організацію політичного дискурсу загалом та особливості функціонування в ньому його основних учасників – політичних лідерів [64, с. 37].

Мовна особистість є досить складним феноменом, адже складається з низки антропологічних (походження, соціальний клас), когнітивних (сприйняття реальності, спосіб мислення та поведінкові особливості) та психологічних факторів, які перебуваючи у тісній взаємодії, визначають позицію мовної особистості в дискурсі [64, с. 37].

Згідно класифікації П. Зернецького, розробленої у сукупності з комунікативно-функціональною теорією дискурсу, простір комунікативної взаємодії в дискурсі включає чотири основні виміри: сигматичний, семантичний, прагматичний і синтаксичний, які водночас можна вважати певними координатами, що показують напрям здійснюваного мовленнєвого впливу на адресата. Сигматична координата передбачає особистісні смисли адресанта та співвіднесення цього особистісного з об'єктивною дійсністю. Семантична координата є орієнтованою на зміст та інтерпретацію, вказує на відношення мовного знака до його ментального еквівалента. У фокусі прагматичної уваги перебуває співвідношення впливу висловлювання на мовну та немовну поведінку реципієнта. Тобто прагматичний вимір дає змогу дослідити, як конкретні одиниці мовленнєвої діяльності використовуються в дискурсі задля спонукання адресата

для прогнозованих дій. Досить близька до прагматичної синтаксична координата виявляє сукупний мовний вплив на адресата послідовно вжитих одиниць мовної діяльності [64, с. 38].

Політична промова на тему війни за своїм функційним призначенням є ідеальним простором для застосування прагматичної координати, оскільки основними темами таких промов є представлення актуального стану справ, заклик до міжнародної підтримки та привернення уваги до нагальних питань. Президент, який виступає з такою промовою, очікує від своєї аудиторії певних дій, а отже використовує послідовний та логічний набір вербальних та невербальних засобів, які покликані гарантувати максимально правильну інтерпретацію почутого адресатами, а також якнайскоріше втілення дій, яких очікує автор промови.

Серед інструментів конструювання дискурс-портрета публічної особистості, у нашому випадку – політичного лідера, першість посідає прагматичний аспект, оскільки він передбачає різномірних одиниць мовленнєвої діяльності, серед яких є мовленнєві акти (МА), мовленнєві ходи (МХ), мовленнєві взаємодії (МВ) та мовленнєві події (МП). Усі ці одиниці позначають певні мовленнєві дії, тому їх дослідженням займається прагматика [18, с. 54]. Мовленнєві події найбільшими одиницями мовлення. Їхніми характерними ознаками є цілісність та завершеність. Одним із прикладів мовленнєвої події і є політична промова. Натомість найелементарнішим елементом мовної поведінки є мовленнєвий акт, який є по суті вимовленим висловленням, наділеним змістом та однозначно референцією. Мовленнєвий хід певним чином модерує розвиток дискурсу, оскільки відповідає за початок, продовження та гармонійне розгортання дискурсу. Мовним кроком називають послідовність мовленнєвих ходів, а мовленнєвою взаємодією є обмін мовленнєвими ходами [18, с. 54]. Використання таких одиниць у дослідженні дозволяє окрім мовних враховувати також позамовні чинники, такі як комунікативні ролі, міжособистісні взаємини, індивідуальні характеристики

учасників спілкування, що є досить результативним в наданні комплексної оцінки успішності та реалізованості дискурсу [17, с. 37].

Комунікативно-функціональний або прагматичний підхід у дослідженні політичного дискурсу пов'язує текст з комунікативним актом, тобто дозволяє аналізувати комунікативну ситуацію, в межах якої реалізується комунікативний акт як засіб досягнення певної мети [17, с. 37].

Існує декілька основних моделей комбінацій взаємозв'язків між компонентами ситуації мовленнєвого спілкування, серед яких є адресант-орієнтовані, метою яких є прийняття адресантом на себе певних зобов'язань щодо навколишнього стану справ, адресат-орієнтованих, мета яких полягає у спонуканні адресата до певної прогнозованої дії, міжособистісно орієнтованих МА, орієнтованих на підтримку соціальних відносин між комунікантами, та когнітивно орієнтованих, націлених на передавання інформації та вираженні свого ставлення до стану речей у світі [17, с. 37]. Таким чином, політична промова є середовищем втілення адресат-орієнтованих мовленнєвих актів, оскільки її основною функцією є персуазивна, тобто політична промова буде успішною, якщо вдалося спонукати адресата до прогнозованих дій та привернути увагу до актуальних питань.

Політичний дискурс є продуктом індивідуальних та спільних ментальних процесів, одним із найважливіших серед цих процесів є правильна інтерпретація почутого чи прочитаного. Таким чином, опірними поняттями в дослідженні політичного дискурсу є мовленнєвий акт, мовленнєва дія та взаємодія [22, с. 69].

Саме прагматика розглядає текст у співвідношенні з його автором, тобто в поле дослідження включає також самого суб'єкта мовлення, його комунікативний намір, прагматичну інтенцію та прагматичну настанову. Аналіз таких складових передбачає здатність оцінити, яку реакцію очікує автор тексту або який вплив прагне здійснити на аудиторію. У цьому полягає ефективність комунікативно-прагматичного підходу в аналізі політичного дискурсу загалом та політичної промови зокрема як однієї з його основних жанрів, оскільки співвідношення продукту мовлення з його продуцентом здатне також передати

певну інформацію про автора, його ставлення до світу та до подій, згаданих у промові [1, с. 118].

Оскільки однією з провідних функцій політичного дискурсу є персуазивна, тобто здійснити вплив на реципієнта та переконати його в чомусь або змусити до дій, то варто детальніше розглянути прагматичну настанову автора висловлювання, яка і є матеріалізованим у тексті наміром мовця вчинити вплив на адресата. Тобто саме в прагматичній настанові реалізується бачення творця мовлення призначення його мовлення та іллокутивної площини, у якій воно має сприйматися. Виділяють три етапи виникнення прагматичної настанови, де спершу в автора з'являється певний задум, який поступово переростає в інтенцію, яка в свою чергу набуваючи словесного втілення переростає в усвідомлену повноцінну діяльність або інакше кажучи прагматичну настанову [1, с. 118].

За словами Є. Богатирьової, застосування прагматичного підходу є важливою складовою цілісного аналізу політичного дискурсу. Це зумовлено тим, що мовець, вступаючи в той чи інший дискурс, переслідує певну мету, зумовлену його комунікативним наміром. Зокрема, однією з ключових ознак політичного дискурсу є цільова настанова, а мовні стратегії відіграють важливу роль для реалізації прагматичних функцій комунікантів [6, с. 113].

Для того, аби прагматична настанова була здатна здійснити вплив на адресата, вона має бути реалізована у певній правильно дібраній формі, правильно обраному функційному стилі або мовному жанрі. Обравши ефективний для реалізації свого прагматичного наміру жанр, автор обов'язково співвідносить свою прагматичну настанову з провідними характеристиками обраного жанру, що в результаті продукує спрямований на певного адресата текст, який має певний намір та певну стильову структуру [1, с. 118].

Провідною рисою мовленнєвих стратегій політичного дискурсу, основними серед яких виступають мовні стратегії переконання та маніпулювання, є їхня прагматична вмотивованість. Мовленнєві стратегії переконання та маніпулювання становлять основу політичного дискурсу з тієї

причини, що саме мовна стратегія, поряд з іншими вербальними та невербальними засобами відіграє вагомую роль у створенні, доповненні або підтриманні задуманого іміджу політика [6, с. 114].

Попри розбіжності у поглядах науковців з приводу того, об'єктом вивчення якої дисципліни є політичний дискурс, політики і лінгвістики, центром дослідження політичного дискурсу, відправною точкою має бути саме лінгвістика, а зокрема і прагматика, як її окремий розділ. Підтвердженням цього є той загальновідомий факт, що мовні явища в промовах політиків мають значно більший потенціал розповісти про мовця, аніж коли інформація про політика подається прямо та є експліцитно вираженою [7, с. 14].

Політичний дискурс слід розглядати та характеризувати з точки зору його контекстуальних структур, тобто враховувати також такі конкретні аспекти політичної ситуації, як хто говорить, де, коли та з ким/хто виступає слухачем. Цей взаємозв'язок між зовнішніми умовами та мовною поведінкою, яку зумовлюють ці екстралінгвальні обставини, і є ментальною моделлю політичної ситуації або іншими словами контекстом. Т. ван Дейк наголошує на важливості ментальних моделей при аналізі політичного дискурсу, оскільки вони значною мірою визначають те, як політичні діячі конструюють та сприймають дискурс [61, с. 733]. Саме тому політичний дискурс варто окреслювати не лише в межах загальноприйнятих його складових (використання займенників “ми” – “ви”, синтаксичних конструкцій, метафор, імплікацій), а також з урахуванням політичних контекстів [61, с. 733].

Про необхідність враховувати контекст для ефективного розуміння комунікативних намірів говорить також Ф. Боско, згадуючи П. Грайса, який стверджував, що не весь зміст висловлюваного може бути безпосередньо переданий словами, але може бути імплікований мовцем. Таким чином, контекстуальні особливості допомагають слухачам реконструювати комунікативний намір мовця, і в разі сумнівів щодо правильності тлумачення висловленого саме контекст допомагає прояснити значення задуманого та висловленого промовником. Так зване “експресивне значення” висловлювання не

є достатньою умовою для декодування комунікативного наміру, який передає спікер [48, с. 468]. При чому термін “експресивне значення” тут ужитий навмисно, аби наголосити на невичерпності буквального значення передати комунікативну мету мовця. Примітно, що і експресивне значення є лише початковою відправною точкою до реконструкції цієї мети, а для того, щоби повністю осягнути комунікативний намір доповідача, слухач повинен зрозуміти також його поведінкову гру та як саме вона реалізується в мовленнєвому акті. Поведінкові ігри є фундаментальними для комунікації, оскільки сенс будь-якого комунікативного акту може бути зрозумілим лише тоді, коли ідентифіковано поведінкову гру, яка в ньому реалізується [48, с. 470].

У будь-якому комунікативному акті автор є учасником двох моделей прагматичних відносин: з об'єктами, про які він говорить та із суб'єктами, які виступають слухачами. Тобто мовець висловлює своє сприйняття та бачення описуваних ним подій, використовуючи необхідні для втілення своєї мети прагматичні ресурси, водночас він також демонструє своє ставлення до адресата, намагаючись вплинути на нього деякою мірою та втілити свій мовний намір [26, с. 193].

Отже, політичний дискурс слід розглядати крізь призму прагматичного аналізу, оскільки такий підхід дозволить розглянути не лише поверхневу площину політичного дискурсу, а дозволить зосередитися на важливіших механізмах комунікації, які використовуються з метою впливу на суспільство.

1.3. Поняття впливу, переконування та маніпуляції в політичному дискурсі

У дослідженні політичного дискурсу важливим є розрізняти поняття впливу, переконування та маніпуляції, оскільки їх мета та засоби досягнення є різними.

Тойн ван Дейк, вивчаючи поняття маніпуляції на трьох рівнях, соціальному, когнітивному та дискурсивному, стверджує, що дискурсивно маніпуляція послуговується такими прийомами ідеологічного дискурсу, як

підкреслення наших хороших речей і підкреслення їхніх поганих речей [60, с. 359].

Дискурс, пізнання і суспільство – три поняття, які перебувають у тісній взаємодії при розгляді поняття “маніпуляції”. Перш за все через те, що маніпуляція здійснюється через текст або розмову, тобто через дискурсивний вимір. По-друге, будь-який вид маніпуляції – це втручання у здатність розуміння інформації, а отже вплив на людину на когнітивному рівні. По-третє, оскільки маніпуляція є формою розмови-взаємодії, то соціальний чинник теж виступає важливим при розгляді [60, с. 360].

Якщо прибрати негативне забарвлення поняття “маніпуляція”, маніпуляція може також бути формою законного переконання, при якому співрозмовники можуть діяти так, як вважатимуть за потрібне, залежно від того, чи приймають вони аргументи того, хто переконує, чи ні. Хоча очевидним є те, що чіткі межі між легітимною та неправомірною маніпуляцією відсутні, оскільки до прикладу ті меседжі, які можуть маніпулювати одними людьми, зовсім не здатні здійснювати вплив на інших. Так, одні люди здатні опиратися маніпулюванню, бо мають певні фонові знання або здатні здійснювати адекватний фактчекінг, у той час як інші стають жертвами втручання у свідомість та втрачають здатність критично мислити. Загалом, будь-яка маніпуляція – вплив на розуміння та сприйняття людини, адже маніпуляція завжди відповідає інтересам маніпулятора [60, с. 361]. Незаперечним підтвердженням цього є також той факт, що маніпуляція є порушенням майже всіх принципів кооперації Грайса. Саме тому її слід відрізнити від інших форм психологічного впливу, серед якого важливими для нас є також переконання та вплив.

Т. ван Дейк припускає, що однією вагомою відмінністю маніпуляції від переконання є те, що вона передбачає владу і домінування. Влада – це передусім контроль над свідомістю реципієнта, над його переконаннями, а також частково контроль дій реципієнта, які той здійснює під впливом маніпулятивних переконань [60, с. 362]. Закономірно, що для здійснення такого маніпулятивного контролю для тих, хто його здійснює, повинні бути сформовані певні соціальні

умови, такі як членство в певній соціальній групі, інституційне становище, професія чи матеріальні ресурси. За таким самим принципом, як батьки можуть маніпулювати дітьми, зважаючи на свою владу та авторитет у сім'ї, або професори можуть маніпулювати студентами з огляду на свої знання та інституційне становище, так політики можуть маніпулювати виборцями. Така маніпуляція є важливою в рамках дослідження політичного дискурсу, оскільки здійснюється на масштабнішому рівні, аніж індивідуальний, на рівні певних соціальних груп та їх членів [60, с. 362]. Очевидно, що для того, аби маніпулювати широким загалом, потрібно мати доступ до певної форми публічного дискурсу, такої як політичні дебати, промови, різноманітні виступи тощо. А оскільки такий доступ є також певним виявом влади політиків, то політичний дискурс є засобом соціального відтворення цієї влади. Таким чином, політики здійснюють свою владу у політичному дискурсі і завдяки ньому вони її підтверджують [60, с. 362].

Маніпуляція також у своїй найвпливовішій формі зосереджена на просуванні загальних та абстрактних знань та ідеологій, аніж на створенні конкретних бажаних ментальних моделей, оскільки загальне ставлення є набагато ефективнішим та дієвішим, аніж окремі індивідуальні думки. Тому серед загальних цілей маніпулятивного дискурсу є контроль над спільними уявленнями людей, які в свою чергу контролюватимуть наступні дії протягом тривалого періоду. Якщо цього ефекту досягнуто, подальші акти маніпуляції вже можуть не знадобитися, оскільки люди вже діятимуть за закладеними в їхній свідомості раніше наративами та алгоритмами. Саме тому маніпуляція є дискурсивною практикою, яка включає в себе когнітивний та соціальний виміри [60, с. 369].

Простір функціонування та першопочаткова мета маніпуляції та переконування є дещо відмінними. Переконування означає здатність схилити інших до розгляду певної точки зору з позиції розумної аргументації. Інакше кажучи, у ході переконування комуніканти намагаються вплинути на погляди інших шляхом логічних та послідовних аргументів, які покликані змінити

первинну точку зору або взяти до уваги представлені опонентом доводи. Таким чином, співрозмовник розуміє, з якою метою інший мовець наводить певні аргументи та докази, у той час як той, хто намагається переконати, відкрито та експліцитно вживає мовні конструкції, покликані повернути ту необхідну частку уваги співрозмовника до інформації, яка потрібна опоненту [30, с. 99].

Якщо розглянути етичне переконування, що базується на фактах об'єктивної дійсності, а також включає в себе дедуктивне, де та індуктивне переконування, то можна зробити висновок, що таке переконання виключає можливість наявності елементів маніпуляції. Отже, одним із основних завдань переконання також є протидія неетичному переконанню, а також напрацювання навичок до логічної та послідовної побудови доказів [30, с. 101].

Прикметною відмінною рисою переконання від маніпуляції є те, що ефективніше переконання реалізується в письмовому спілкуванні, де взаємодія з цільовою аудиторією досягається застосуванням різних жанрових, лексичних та стилістичних прийомів. Окрім цього, письмовий текст зазвичай є заздалегідь продуманим, а отже виступає цілісним та зв'язним, що значною мірою впливає на ефективність переконання [30, с. 102]. На відміну від письмового, усний дискурс є дещо хаотичним та невпорядкованим, перш за все через те, що будується здебільшого спонтанно. До того ж, в усному дискурсі виділяють декілька основних моделей переконування, такі як: проблема – вирішення, теза – доводи та мотиваційна модель [30, с. 104]. Більш цікавим для нашої теми є мотиваційна модель, розробником якої виступає професор університету Пурду в США Алан Монро. Така модель найчастіше використовується в політичному дискурсі для побудови стислих та концентрованих промов, які безумовно повинні мати вплив на аудиторію. У межах мотиваційної моделі виділяють три типи пропозиції, так звані основні тези переконування: пропозиція політики (що має бути зроблено), цінності (що варто обрати) й факту (яким є стан речей насправді). Задля реалізації наведених пропозицій задіяна значна продумана кількість кроків, серед яких повернення уваги до існуючої проблеми, зазначення потреби у її вирішенні, твердження, що містить опис вирішення

проблеми, опис способу вирішення даної проблеми, візуалізація переваг вирішення проблеми у такий спосіб та відповідно заклик до дії. Усі ці пункти гармонійно складаються у вступ, основну частину та висновки, завдяки яким така досить розкладжена та складна організація промови є легшою для сприйняття та розуміння [30, с. 104].

Питання дефініції поняття «впливу» є досі дискусійним, оскільки воно є міждисциплінарним і активно функціонує в таких науках, як соціологія, психологія, політології та лінгвістика. Відсутність єдиного визначення призводить до частої асоціації поняття «впливу» з поняттями «маніпуляція», «переконання», «вплив», «агітація» тощо. У сучасному політичному дискурсі категорія «впливу» представлена як форма управління свідомістю, що постає можливим завдяки поєднанню маніпулятивних технік та засобів переконування [33, с. 239]. Закономірно, що в сучасній лінгвістиці категорія впливу є індикатором політики держави, адже якщо вплив супроводжується переконуванням та агітацією, держава має демократичний устрій, а якщо в політиці переважають пропаганда та маніпуляція – держава тяжіє до тоталітаризму [33, с. 239].

Таким чином, поняття впливу можна схарактеризувати як поєднання дії та результату, тобто лінгвальних компонентів та ефекту, який справляє на аудиторію вдале поєднання стратегій та тактик, насичених вербальними та невербальними засобами [33, с. 240].

Отже, у прагматичному аналізі політичного дискурсу важливим є врахування таких понять, як «вплив», «переконання» та «маніпуляція». На відміну від переконування, маніпуляція ґрунтується на контролі над свідомістю реципієнта та використовує ідеологічні елементи для здійснення цього контролю. Переконування засноване на логічних аргументах та раціональному доведенні. Вплив, натомість, поєднує в собі маніпулятивні елементи та переконування, а його ефективність залежить від вдалого поєднання цих стратегій та тактик.

1.4. Переконування як провідна стратегія політичного дискурсу

Перш ніж характеризувати роль переконування в політичній комунікації, необхідно розрізнити такі дотичні та тісно пов'язані між собою поняття, як стратегія і тактика, а також пояснити, чому вважаємо переконування саме стратегією політичного дискурсу. Переконати аудиторію є кінцевою метою політичної промови, а отже тим, до чого прагне політик. Простіше кажучи, мета переконати в чомусь слухача умовно і є стратегією, втілення якої визначає успішність політичного виступу. Для здійснення цієї мети політик використовує ряд мовних засобів переконування, умовно кажучи, набір певних тактик [30, с. 32].

Будь-яка комунікація є цілеспрямованою, тобто будь-що вимовлене мовцем промовляється усвідомлено, з певним наміром. У такому разі, кожен мовець заздалегідь схематично пробудовує лінію комунікації так, що з максимальною ефективністю виразити свої почуття, донести до співрозмовника необхідну інформацію та викликати в нього певну реакцію, спонукаючи до дій. Очевидно, в спонтанному мовленні, зокрема в діалогічному, неможливо вибудувати ідеальну модель комунікації, адже ніколи не можна повністю прорахувати й передбачити реакцію співрозмовника. Політичне мовлення, зокрема такий його різновид, як політична промова, є переважно монологічним або ж таким, що не передбачає вербальної відповіді слухачів. Звісно, реакція на політичну промову та дії, до яких вона спонукає, і є так званою невербальною відповіддю тих, до кого звертається політик. Проте в момент виголошення промови спікер володіє перевагою ведення розмови так, як потрібно йому, а отже має простір та можливості для застосування всіх тактик з метою реалізації своєї стратегії [28, с. 68].

П. Зернецький стверджує, що втілення мовцем свого плану побудови мовленнєвої поведінки для досягнення основного завдання спілкування і є його стратегією спілкування [36, с. 187].

Отже, якщо враховувати таку особливість політичного дискурсу, як здійснити вплив на його учасників, переконуючи їх у необхідності здійснення певних дій, вважаємо, що переконування є стратегічним наміром політика, який

систематично присутній у виступах політика і допомагає йому досягти поставлених комунікативних цілей. Іншими словами, переконування – це довготривалий і ресурсно затратний задум, який не є спонтанним та неусвідомленим. Тобто обираючи стратегію переконати аудиторію в чомусь, спікер застосовує низку тактик у вигляді різноманітних мовних засобів, які допомагають реалізувати цю стратегію. Наприклад, обираючи стратегію переконати міжнародну спільноту в необхідності військової підтримки України, політик використає для цього низку тактик, серед яких будуть вербальні та невербальні мовні засоби, спрямовані на привернення уваги до порушеного питання та спонукання до необхідних дій. Стратегія завжди є кінцевою метою, у той час як тактика вміщує в собі маленькі кроки, які сприяють реалізації поставленої мети. Переконання, як кінцева мета політичної комунікації, зумовлює сукупність засобів, які допомагають політику втілити цю мету [30, с. 33].

О.М. Мороховський розрізняє два види цілей комунікації: немовні, або прагматичні, та мовні, або конструктивні. Здійснюючи мовленнєвий акт, мовець прагне досягти певної прагматичної цілі, що перебуває поза межами мовленнєвої діяльності. У такому випадку, сам комунікативний акт є вже не кінцевою метою, а лише засобом досягнення позамовної мети. Та для досягнення такої мети мовець ставить перед собою мовну мету, яка полягає у створенні цілісного та цілеспрямованого висловлення, яке містить в собі той набір мовних засобів, які є необхідними для реалізації мети немовної, прагматичної [36, с. 188]. Отже, переконання як основна прагматична ціль мовця і є тією стратегією, яка визначає загальний намір впливу, а також зумовлює та визначає комунікативний акт, який є тактикою для реалізації прагматичної мети.

За твердженням О. Селіванової, комунікативні стратегії ґрунтуються на глобальному намірі комунікації, на конкретній інтенції комунікативної дії [32, с. 607]. Типологія комунікативних стратегій і тактик є майже не досліджено проблемою комунікативної лінгвістики, проте залежно від мети можна виокремити кооперативні, конфліктогенні й маніпулятивні стратегії.

Кооперативні стратегії націлені на співробітництво учасників спілкування, у той час як конфліктогенні цілком очевидно призводять до конфліктних ситуацій. Натомість маніпулятивні стратегії спрямовані на зміну свідомості та поведінки слухача в інтересах мовця [32, с. 608]. Таким чином, переконування зараховуємо до маніпулятивних стратегій.

У політичному дискурсі стратегія орієнтована на зміну політичних поглядів адресата або його ставлення до подій та предметів. Політик обирає стратегію залежно від своєї мети [16, с. 84]. Відповідно мова в такому випадку є не стільки засобом вираження світогляду, як передусім засобом його формування [19, с. 77]. Феномен маніпуляції цікавий для дослідників тому, що маніпуляція здійснюється за допомогою мови [16, с. 83].

Політична промова є інформативно-персуазивним типом політичного тексту, так як основними її функціями є донести певну інформацію до аудиторії, присутньої під час виголошення промови, а також привернути належну увагу до озвучуваного проблемного питання, таким чином переконуючи слухачів до розгляду та вирішення проблем [28, с. 66]. Цілком логічно, що мовлення політиків як індивідів має свої особливості, проте в цілому воно дуже яскраво віддзеркалює те, як політика держави та політична ситуація в країні впливають на мовну особистість та спільноту, попри те, що мовлення політиків є певною мірою еталонним та нормативним. Не менш важливою заувагою є те, що окрім вербальних засобів, велику роль в успішності промови, тобто в тому, чи здійснила вона вплив і зумовила резонанс, відіграють також невербальні засоби спілкування, серед яких просодичне оформлення промови. Виступ повинен мати грамотне інтонаційне наповнення, адже воно слугує одним із компонентів реалізації змістової структури промови, а також є засобом втілення основного прагматичного навантаження, висвітлюючи домінантні частини тексту виступу та досягаючи цим максимального впливу [28, с. 67].

Вирішальною при написанні тексту політичної промови є прагматична інтенція. Саме прагматичний намір зумовлює мовне обрамлення промови [20, с. 6]. Тактика – це свідоме використання конкретних мовних засобів задля

реалізації обраної тактики [16, с. 84]. Відповідно, вибір тактик зумовлений спрямованістю стратегії, основним наміром мовця.

При урахуванні великої кількості функцій, які реалізуються у політичному дискурсі за допомогою політичних промов, серед яких маніпулятивна, функція переконання, інформативна, аргументативна тощо, стає очевидним те, що текст промови складається таким чином, аби наведені вище мотиви не видавалися надто очевидними [20, с. 3]. До прикладу, ритміко-інтонаційна організація промови сприяє більшій зв'язності та членуванню такого різновиду політичного тексту [28, с. 68]. Значущим компонентом просодичного оформлення промови є мелодика, де домінуючим тоном є низхідний тон, а такі складні термінальні тони як висхідно-низхідний та низхідно-висхідний увиразнюють, акцентуалізують та виділяють потрібні та прагматично важливі слова у фразі [28, с. 68]. Ритмічна організація промови дозволяє побудувати промову цілісною та максимально змістовною, а також виділити її уявний центр, що є необхідним для належного сприймання виступу адресатами та здійснення впливу адресантом. Чітка ритміка досягається виділенням наголошених складів та фразовим наголосом.

Одним із найефективніших засобів розділення потоку мовлення, а також надійним інструментом привернення уваги слухачів та здійсненні емоційного впливу є паузація. Серед усіх різновидів пауз, які мають різне функціональне навантаження (синтаксичні, емпатичні, логічні, паузи хезитації), у здебільшого заздалегідь підготовленому мовленні політиків особливе місце займають прагматичні паузи. Такі лінгвістично доречні паузи несуть характер навмисності, оскільки їх наявність зумовлена комунікативним наміром мовця, зокрема вони націлені на реалізацію функції впливу [28, с. 68].

Отже, виступаючи провідною стратегією політичного дискурсу, переконування реалізується через використання певного набору мовних засобів. Політична комунікація завжди є цілеспрямованою, яка має на меті змінити сприйняття та ставлення аудиторії. Будуючи свою промову, політик враховує свою прагматичну інтенцію та особливості аудиторії, а відтак послуговується

набором вербальних та невербальних засобів, таких як ритміка, тон, паузація, які сприяють досягненню прагматичних цілей та намірів.

1.5. Теорія мовленнєвих актів у контексті політичної риторики

У процесі комунікації учасники здійснюють різноманітні мовленнєві акти, такі як твердження, накази, запитання, обіцянки тощо. Реалізація таких мовних актів стає можливою лише за умови дотримання правил використання окремих мовних елементів. Будь-яка комунікація, зокрема політична, передбачає наявність мовленнєвих актів. Одиницею комунікації є не саме слово чи будь-який символ, а радше процес продукування та виголошення слова чи речення під час здійснення мовленнєвого акту. Тобто, продукування висловлювання і є мовленнєвим актом, що становить мінімальну одиницю комунікації [59, с. 16].

Мовленнєві акти, з яких складається висловлювання, переважно встановлюють його значення. Однак, не завжди справжнє значення речення однозначно визначає, який саме мовленнєвий акт здійснюється, оскільки мовець може мати на увазі більше, ніж він буквально говорить. Таким чином кожен мовленнєвий акт, який людина здійснює, можна однозначно визначити за допомогою певного речення (або групи речень), якщо припустити, що мовець говорить буквально і контекст є відповідним [59, с. 18].

Засновник теорії мовленнєвих актів Джон Остін визначає мовленнєві акти як дії, які виконуються під час промовляння чогось. За цією теорією він стверджує, що дію, яка виконується в ході продукування висловлювання, можна проаналізувати на трьох рівнях. Перший, локутивний, рівень – це те, що сказано, форма вимовлених слів. Акт вимовляння чогось називають локуційним актом. Другий рівень – це те, що мовці мають на меті, тобто функція слів. Прикладами таких ілокутивних актів може бути запрошення, рекомендація, обіцянка, наказ, прохання, вимога, вибачення тощо. Третій рівень – це перлокутивний ефект висловлювання, тобто той ефект, який мовець за допомогою слів справив на слухача або читача [57, с. 181]. Джон Остін є також розробником теорії про те, що в кожному висловлюванні містить дієслово перформативної семантики на

кшталт «попереджати», «наказувати», «обіцяти», що актуалізує та оприявнює ілокуційну силу висловлювання. До прикладу, він зазначає, що якщо хтось промовляє «Я оголошую вас чоловіком та дружиною» або «Я оголошує це засідання закритим», то він не описує дійсність, а виконує певну дію, змінюючи реальність [57, с. 181]. Однак невдовзі Остін припинив просування цієї теорії, оскільки виявив, що набагато природніше звучання у висловлюваннях мають імпліцитні перформативи, які не містять вербально виражених дієслів перформативної семантики. До прикладу, вислів «Я ще повернусь» може містити як обіцянку повернутися, так і попередження [50, с. 16]. Втім, у сучасному вимірі перформативи набувають зовсім іншого значення, оскільки вони є невід'ємними складовими формування політичних наративів, завдяки яким політики можуть емоційно впливати на аудиторію, лишаючи простір для гнучкої та відкритої інтерпретації висловленого. Зокрема, перформативи можуть бути використані не лише для інформування, але й для того, щоб дати обіцянку, зобов'язання, надати підтримку тощо. Тому можемо стверджувати, що ідеї Джона Остіна та його бачення перформативів є ключовими для розуміння усіх тонкощів використання мови в політичному дискурсі [55, с. 281].

У своїй праці “How to Do Things With Words” Джон Остін класифікує ілокутивні мовленнєві акти на п'ять типів: вердиктиви, екзерсетиви, комісиви, бехабітиви, експозитиви. Ми висловлюємо судження у вердиктивах, здійснення впливу та влади відбувається в екзерсетивах, декларація наміру чи зобов'язання в комісивах, виявлення ставлення або почуттів в бехабітивах, аргументація та пояснення причин в експозитивах [58, с. 4]. Однак деякі дослідники теорії мовленнєвих актів Джона Остіна висловлюють думку, що більш релевантним при аналізі мовленнєвого акту є бачення перлокутивного ефекту Джоном Серлем, який не розглядає перлокуцію як складову частину мовленнєвого акту, а радше як його додатковий елемент. Таке бачення ґрунтується на тому, що намір досягти перлокутивного ефекту не завжди є першочерговою метою ілокутивного акту, оскільки існують випадки, коли перлокутивний ефект спостерігається попри те, що мовець не прагнув його досягти, а просто мав на увазі те, що вимовим. До

прикладу, коли мовець робить твердження, не турбуючись про те, чи повірить у нього аудиторія [56, с. 235].

Тому загалом переважна більшість дослідників зосереджує увагу на тлумаченні іллокутивних актів у вузчому значенні. Зокрема, Джон Серль, один із провідних представників теорії мовних актів, перейняв ідеї Джона Остіна, але розвивав їх пояснюючи, що суть теорії мовленнєвих актів полягає в тому, що здійснити іллокутивний акт означає висловити іллокутивну інтенцію [58, с. 5]. Джон Серль сформував умови успішності для ілокутивних актів як такі, що є необхідними та достатніми умовами для їх виконання. Вони включають сутнісні умови, що передбачають, який тип мовленнєвого акту має представляти висловлення; умови пропозиційного змісту, які визначають, яким має бути зміст висловлення; підготовчі умови, що вказують на вимоги контексту, а також умови щирості, які визначають, який психологічний стан мовця має бути виражений через мовленнєвий акт [56, с. 234]. Відповідно, враховуючи умови успішності мовленнєвого акту, можна застосувати ряд лінгвістичних засобів, що у взаємодії з виконанням умов успішності уможливають отримання максимального ілокутивного ефекту, тобто передачу слухачеві максимальну силу висловлення. На противагу, якщо якісь із умов успішності реалізації мовленнєвого акту є порушеними, то такий мовленнєвий акт є неефективним. Тобто, якщо в наведеному вище прикладі перформативу «Я проголошую вас чоловіком та дружиною» це вимовляє особа без відповідних повноважень, пара не вважатиметься одруженою, а отже мовленнєвий акт не матиме сенсу. Іншим прикладом порушення умов успішності мовленнєвого акту є порушення умови щирості, коли співрозмовник повідомляє «Я обіцяю повернути тобі ключі від машини», але насправді не має такого наміру. Таке висловлювання є зловживанням перформативним актом, оскільки перформативне дієслово «обіцяю» наявне, проте умова щирості порушена [57, с. 182].

Отже, Джон Серль, акцентуючи увагу на інтенції мовця, тобто на ілокутивній силі мовленнєвого акту, а також на умовах його успішності, виділяє п'ять типів мовленнєвих актів: асертиви (репрезентативи), директиви, комісиви,

експресиви та декларативи. Репрезентативи відображають те, у що вірить мовець, який описує дійсність. Наприклад, «Дівчина гуляє в парку з собакою». Висловлювання, що мають на меті спонукати слухача до дії, які мають семантику наказу, прохання, заборони, пропозиції, називаються директивами. До прикладу, «Припиніть, будь ласка, так голосно говорити». У цьому висловленні прослідковуємо заклик не вчиняти певні дії, аби уникнути певних наслідків. У комісивах мовець дає обіцянку або зобов'язання, як от у висловленні «Я позичу тобі грошей». Декларативи мають на меті змінити світ тим, що проголошують певні дії. До прикладу, висловлення «Я призначаю вас директором школи» створює новий стан речей, оскільки якщо ці слова сказані особою з відповідним статусом у відповідному контексті, то особа офіційно розпочинає своє перебування на посаді. Останньою групою мовленнєвих актів є експресиви, які виражають почуття мовця. До прикладу, «Я дуже вдячна тобі за те, що ти підтримав мене у цей момент» передає подяку мовця [50, с. 17].

Однак, не завжди те, що ми маємо намір сказати, є експліцитно вираженим у словах. Часто сутність сказаного міститься в тому, на що воно натякає чи підкреслює. Джон Серль стверджував, що мовець, який прагне передати буквально значення слів, тобто коли між формою та змістом існує прямий зв'язок, використовує прямий мовленнєвий акт. Тобто якщо розповідне речення виконує функцію ствердження, питальна форма виконує роль питання, а наказова втілює наказ чи прохання. Натомість, використовуючи непрямий мовленнєвий акт, мовець не прагне передати те, що на поверхні, оскільки існує інший, прихований прагматичний сенс. У такому випадку один мовленнєвий акт реалізується через інший, де розповідне речення та питальне можуть виконувати функцію прохання чи наказу («Ой, а ти випадково не йдеш за кавою?») [50, с. 19]. Значне досягнення в удосконаленні теорії мовленнєвих актів Джона Серля полягає в тому, що непрямі акти є невід'ємною частиною нашого щоденного спілкування, де майже кожен мовленнєвий акт виконує більше, ніж одну функцію. Втім, політична комунікація та мова політиків слугує не менш яскравим прикладом того, що певні мовленнєві акти відіграють надзвичайно вагомий роль у досягненні прагматичної

мети політика, зокрема непрямі мовленнєві акти є важливим елементом персуазивності у політичному мовленні [50, с. 19].

Т. ван Дайк стверджує, що предметом аналізу політичного дискурсу є сам текст, тому вивчати політичний дискурс слід за цілісним підходом аналізу природи певних дій, які реалізуються в ньому. До прикладу, як відбувається відтворення політичної влади, зловживання нею, форми домінування та протидія йому [44, с. 51]. Таким чином комплексний аналіз прагматичного дискурсу включає дослідження тексту та того, як цей текст функціонує у взаємодіях учасників, які прагнуть впливати на перебіг політичних процесів [44, с. 52].

Ван Дейк також вводить поняття політичної когніції, яка передбачає, що дискурс та дії в ньому оцінюються та інтерпретуються за допомогою спільного соціального знання та політичних установок [44, с. 52]. Йдеться про вже згаданий нами раніше контекст, який визначає функцію політичного дискурсу (наприклад, переконання), а також дозволяє робити висновки щодо того, що не проголошується прямо. Отже, тексти політичного дискурсу завжди є контекстуалізованими, а його учасники, їхні дії та комунікативні події є ядром цього контексту [44, с. 52].

Таким чином, автор політичного дискурсу очікує, що інші учасники дискурсу зрозуміють та правильно інтерпретують внутрішнє повідомлення, закладене в усний чи письмовий текст. Згідно з цим у всіх учасників дискурсу має існувати спільне знання, орієнтуючись на яке мовець продукує нове знання, яке інтерпретується іншими учасниками дискурсу. Найважливішим аспектом у дослідженні значення та його інтерпретації в політичному дискурсі є пресупозиція, яка виступає не лише мовним засобом, що впливає на процес розуміння значення, а також є ключем до розуміння комунікації як такої. Зокрема, у політичному дискурсі пресупозиція виступає дуже ефективним інструментом, які допомагають досягти поставленої комунікативно-прагматичної мети. Враховуючи те, що більшість інформації, яка передається у вербальній політичній взаємодії, є імпліцитною, аналіз пресупозицій є невід'ємною частиною політичного дискурсу загалом [44, с. 53].

У дуже тісній взаємодії з поняттям «пресупозиції» перебуває термін «імплікатура», яка теж виступає одним із ключових інструментів політиків, здатних формувати сприйняття та впливати на громадську думку.

Засновником теорії імплікатур є британський лінгвіст Пол Грайс, який визначає імплікатуру як явище, коли передане значення висловлювання виходить за межі його буквального змісту. Таке знаряддя в руках політиків дозволяє їм діяти в досить багатовимірному та багатоаспектному політичному дискурсі з метою уникнення гостро-конфліктних тем, апелювання до певних ідей, акцентуалізації окремих питань, обережної сигналізації змін, тобто загалом для досягнення своїх комунікативних цілей [55, с. 280].

Поняття імплікатури є ключовим у прагматиці, оскільки прагматика досліджує те, як контекст впливає на значення в комунікації, а аналіз імплікатур дозволяє визначити, які приховані значення містяться у висловлюванні та як вони впливають на загальний зміст твердження. Теорія імплікатур ґрунтується на принципах кооперації, теж запроваджених Полом Грайсом, згідно з якими співрозмовники комунікують з метою спільного порозуміння та припускаючи взаємну доброчесність [54, с. 46]. Принципи кооперації реалізуються через чотири основні максими, порушення яких і зумовлює імплікатуру. Першою є максима кількості, яка передбачає, що інформація подається в достатній кількості, але не надмірно. Другою є максима якості, дотримання якої спонукає співрозмовників намагатися зробити свій внесок в розмову настільки правдивим, наскільки це можливо. Третьою є максима релевантності, яка вимагає від учасників розмови бути максимально релевантними та висловлюватися по темі розмови. Останньою є максима способу, дотримання якої передбачає висловлюватися максимально чітко, конкретно та структуровано [54, с. 46]. Порушення будь-якої із цих максим зумовлює виникнення імплікатур, які спонукають адресата шукати внутрішній, неявно виражений сенс [55, с. 281].

У політичному дискурсі застосування імплікатур є поширеним та необхідним, оскільки пряме вираження ідей позбавляє політиків можливості заперечити своє твердження. Тобто висловлюючись непрямо та вживаючи

імплікатури політики можуть перебувати у зручній та ефективній площині правдоподібного заперечення, якщо необхідно згладжувати гострі кути та маневрувати в зумовленому контексті [55, с. 281]. Таким чином, представники політичного дискурсу схильні до використання імпліцитно вираженої інформації з метою досягнення поставлених намірів.

Отже, мова є найважливішим засобом впливу та переконання в політичному дискурсі. Політичне мовлення концентроване великою кількістю пресупозицій, імплікатур, непрямих актів, оскільки воно виступає передусім інструментом політичної взаємодії, а також ефективним знаряддям для здійснення маніпуляції. Тому дослідження політичної комунікації, зокрема промов політичних лідерів, потребує детального аналізу прихованої інформації, яка є вираженою в таких прагматичних елементах, як прямі та непрямі мовленнєві акти. Такий підхід дозволить здійснити глибокий аналіз імпліцитно вираженого змісту текстів політичного дискурсу, що переважно є важливішим за експліцитну інформацію, яка міститься у висловленні.

Висновки до розділу 1

Поняття дискурсу постає дискусійним та багатовимірним, що зумовлено його лінгвальною та екстралінгвальною структурою.

У потрактуванні А. Загнітка дискурс виступає як зумовлене соціальними обставинами та контекстом використання мови.

Політичний дискурс постає важливим для дослідження явищем, оскільки суспільно-політичні обставини в Україні, зокрема російське повномасштабне вторгнення 2022 року, зумовили зростання актуальності питання взаємодії мови та влади. Через те, що мова є не лише консолідуючим, ідентифікуючим, націєтворчим чинником, а й постає інструментом впливу та маніпуляції, особливо в політичній сфері, політичний дискурс є важливим аспектом для розгляду та поглибленого вивчення.

Розглядаючи політичний дискурс у контексті дискурсу як феномену загалом, який означаємо як певний процес мовної діяльності та результат цього

процесу, можемо стверджувати, що політичний дискурс є таким різновидом дискурсу, де будь-яка мовленнєва діяльність зумовлена необхідністю досягти поставленої мовцем мети. У політиці зазвичай такою метою є досягнення та збереження влади, зміна світосприйняття слухачів та втілення окремих намірів політика. Тобто політичний дискурс є стратегічною формою комунікації, яка передбачає реалізацію політиком намірів та цілей.

Прагматичний підхід при аналізі політичного дискурсу є невід'ємним, оскільки він є антропоцентричним, що зосереджує увагу на особистості політика, а отже і на його комунікативних намірах та настановах. Відповідно, аналіз цих аспектів дозволяє встановити, якою є бажана реакція аудиторії для політика, і який вплив його мовлення повинно здійснити на слухачів.

Важливим є розмежовувати поняття «впливу», «переконування» та «маніпуляції», оскільки їхня мета та засоби здійснення різняться. До прикладу, переконування та вплив не є ідеологічно зумовленими, на відміну від маніпуляції, яка націлена на здійснення контролю над свідомістю слухача. Переконування та вплив переважно базуються на логічній та послідовній аргументації.

У політичному дискурсі найдоцільнішою та найефективнішою стратегією виступає стратегія переконування, адже побудоване на продуманій та чіткій аргументації, яка підкріплюється набором певних мовних засобів, переконування покликане змінити сприйняття слухачів, а також спонукати їх до певних дій не шляхом контролю свідомістю, а у вигляді конструктивного мовлення.

Застосування теорії мовленнєвих актів, зокрема класифікації Дж. Серля під час дослідження мовлення політиків, насиченого імпліцитними елементами переконування, є ефективним та продуктивним, оскільки дозволяє оцінити здатність різних мовленнєвих актів слугувати знаряддям переконування в політичній комунікації.

РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЧНЕ ВТІЛЕННЯ ПЕРСУАЗИВНОГО АСПЕКТУ МОВЛЕННЯ ПРЕЗИДЕНТІВ УКРАЇНИ ТА США

2.1. Засоби реалізації переконування на рівні мовленнєвих актів в промовах Володимира Зеленського

У своїй теорії мовленнєвих актів Джон Серль класифікує мовленнєві акти (асертиви, директиви, декларативи, комісиви, експресиви) за їхньою комунікативною функцією або іншими словами, за тим, яку ілюкутивну мету вони виконують. Це може бути намір опису дійсності (асертиви), спонукання співрозмовника до виконання певної дії (директиви), інституалізації дійсності (декларативи), вираження зобов'язання (комісиви) та вираження внутрішнього стану мовця (експресиви) [50, с. 17]. Залежно від контексту та ситуації, від прагматичної інтенції мовця, мовленнєві акти можуть реалізовуватися як прямі та непрямі. Зокрема у прямому мовленнєвому акті форма висловлювання прямо відповідає його ілюкутивній меті, водночас у непрямому акті форма вираження відповідно непрямі вказує на його комунікативну функцію [50, с. 17].

Оскільки політичний дискурс є середовищем здійснення політичної комунікації, яка є стратегічною за своєю природою та відбувається з метою досягнення політиком певних цілей, основними серед яких є утримання влади та формування необхідної політичної ідеології, існують підстави припускати, що найефективнішими в політичній комунікації виступатимуть саме непрямі мовленнєві акти. Політик виголошує промову з метою вплинути на суспільство, на його свідомість та бачення. Безсумнівно, найефективніший вплив – це непрямий, імпліцитний вплив. Перш за все, імовірно такий вплив та переконування викликать найменше опору в адресата через те, що неявно виражене переконання не сприймається людиною як очевидна спроба вплинути на неї та переконати в чомусь. По-друге, непрямий вплив може давати адресатові ілюзію того, що він сам робить висновок зі сказаного та приймає самостійне, ніким не нав'язане зовні рішення [42, с. 196]. Таким чином, мовлення політиків

є насиченим непрямими мовленнєвими актами, оскільки основне завдання політика – здійснити вплив на аудиторію, а отже він ретельно продумує та вибудовує своє мовлення таким чином, аби реакція слухачів була такою, яку політик очікує. Одним із основних жанрових різновидів, через який відбувається комунікація політика з аудиторією, виступає політична промова. Це чітко вибудоване та логічно обґрунтоване офіційне повідомлення, спрямоване на конкретну цільову аудиторію, яке пов'язане з питаннями політики, уряду та всім ти, що становить суспільно-політичний інтерес [34, с. 18]. Це означає, що здебільшого продукований зміст політичної промови не є спонтанним, а є заздалегідь ретельно підготовленим політиком чи спеціальними людьми текстом, у якому міститься низка стратегій та тактик, націлених на досягнення поставленої мети, зокрема переконати аудиторію в чомусь.

Президент України Володимир Зеленський з початку повномасштабного вторгнення щоденно звертався до українців та до світу у невеликих за обсягом промовах, відеозаписи та стенограми яких містяться на офіційному веб-сайті офісу Президента України в розділі «Новини». Провідною темою його звернень є об'єднання українців, ідея єдності та мобілізації, заклик до оборони та допомоги своїй країні, намагання донести росіянам необхідність протесту проти своєї влади та війни, яку вона розпочала, а також звісно апеляція до міжнародної спільноти з метою залучення та розширення економічної та збройної підтримки України. Наразі колишній президент США Джо Байден переважно звертається до своєї внутрішньої аудиторії та до союзників з метою пояснення необхідності всебічної допомоги Україні, а також із закликом до засудження дій росії та посилення санкційних заходів щодо країни-агресора.

Таким чином, цікавим постає дослідити, якими мовленнєвими актами переважно послуговуються президенти у своєму намірі переконати адресатів щодо необхідності здійснення зазначених вище дій (єдність, мобілізація, протест проти злочинної влади та посилення міжнародної підтримки) та чи співпадають експліцитна форма вираження мовленнєвих актів з іллокутивним наміром президентів.

2.2.1. Директиви як прямий та непрямий заклик до дії

Директивний мовленнєвий акт має на меті спонукати адресата до виконання певної дії, тобто директив покликаний змінити або вплинути на поведінку слухача. Звернення Володимира Зеленського за 24 лютого 2022 року, тобто у перший день повномасштабного вторгнення суцільно складається з директивів, оскільки із виокремлених нами семи мовленнєвих актів, директивними є шість. Крім того, серед них є як прямі директиви, так і непрямі, що демонструє те, що президент прагне максимально переконати слухачів у тому, про що йдеться в промові. До прикладу, висловлювання *«Тому прохання. Якщо ви нас чуєте, якщо ви нас розумієте, якщо ви розумієте, що наступаєте на незалежну країну, будь ласка, виходьте на площі, звертайтеся до Президента своєї країни»* (переклад мій) є прямим директивним актом, комунікативна інтенція якого полягає в тому, щоб переконати росіян в необхідності протесту проти незаконних дій своєї влади та донести їм, що цей наступ є нічим не спровокованим незаконним вторгненням на територію іншої країни. Ознаками прямого директивного акту тут є дієслова наказового способу *«виходьте»*, *«звертайтеся»*, а також пряме звертання до адресата *«якщо ви нас чуєте»*, *«якщо ви нас розумієте»*. Крім того, президент сам вербально кваліфікує це висловлювання як прохання (*«Тому прохання»*), що також інтенсифікує його ілюктивну силу як заклик до дії.

Подібним прикладом слугує вислів *«Допомагайте національному захисту. Ставайте до лав Збройних Сил України та підрозділів територіальної оборони. Будь-який громадянин з бойовим досвідом буде зараз корисним. Саме від вас і всіх нас залежить, чи вдасться ворогу просунутись далі на територію нашої незалежної держави. Допмагайте, будь ласка, волонтерській спільноті та медичній системі, наприклад, донорством крові»*, де В. Зеленський звертається вже до українців з метою прямого заклик до мобілізації, волонтерської допомоги країні, а також апеляції до національної свідомості. Тут використані

дієслова наказового способу «*домагайте*», «*ставайте*», а також опосередковане звернення до слухача «*ви*» у фразі «*саме від вас...*».

Водночас висловлювання «*Я дуже хотів би, щоб ви висловлювалися на Червоній площі або десь іще на вулицях вашої столиці, в Москві, в Петербурзі та в інших містах Росії. Не тільки в інстаграмі – це дуже важливо*» (переклад мій) є непрямим директивним актом, основною комунікативною метою якого є спонукати росіян до протесту та донести їм, що вони теж причетні до розв'язаної російським керівництвом війни. Ознаками непрямого директиву, через який реалізується переконання, є вживання умовного способу у фразі «*я дуже хотів би...*», а також звернення до адресата «*ви*». Відсутність дієслів наказового способу, що виражають прямий наказ або спонукання до дії, а натомість вживання умовного способу сприяють переконанню у м'якій формі, аби адресати, тобто росіяни, не відчували тиску.

Цікавим із погляду ідентифікації типу мовленнєвого акту є такий: «*Обов'язок журналістів, важливий обов'язок, – захищати демократію і свободу України*». За формою вираження найімовірніше він виступає асертивом, оскільки у вигляді розповідного речення стверджує про важливість обов'язку журналістів та пояснює, у чому він полягає. Однак ми можемо також стверджувати, що це непрямий директивний акт, оскільки навіть незважаючи на те, що тут відсутній прямий наказ або прохання, президент апелює до необхідності виконання цього обов'язку журналістами, зокрема через повтор лексеми «*обов'язок*» з прикметником «*важливий*», що змушує інтерпретувати зміст повідомлення як такий, що якщо є важливий обов'язок, важливим є і його дотримання. Таким чином, можемо класифікувати цей мовленнєвий акт як непрямий директив, виражений у формі ствердження про важливість обов'язку журналістів, відповідно і обов'язку його дотримуватися.

Звернення президента на третій день війни також демонструє переважну більшість директивних мовленнєвих актів (5 із 6), більшість із яких є прямими актами, спрямованими на інформування тих українців, що залишилися в країні,

щодо їхніх подальших дій, а також на переконання тих, хто виїхав за кордон, повертися в Україну та ставати до лав захисту.

У висловлюванні *«Сподіваюся, що Німеччині та Угорщині вистачить мужності підтримати це рішення. Нам вистачає мужності боронити свою Батьківщину, боронити Європу»* маємо приклад непрямого директиву, оскільки тут імпліцитно виражене спонукання Німеччини та Угорщини підтримати рішення відключення росії від SWIFTу. Дієслово *«сподіваюся»* вжито в дійсному способі та зазвичай є вербальним показником експресиву, проте в даному мовленнєвому акті воно виконує функцію непрямого закликів підтримки.

У наступному зверненні президент також переконує через непрямий директив, виражений у формі умовного речення, свідомих росіян протистояти своїй владі: *«Щонайшвидше ви скажете своїй владі, що війну потрібно негайно зупинити, то більше ваших людей залишаться живими»* (переклад мій). Попри відсутнє пряме спонукання росіян звертатися до своєї влади із закликами припинити війну, конструкція умовного речення із яскраво вираженим причиново-наслідковим зв'язком (*«щонайшвидше ви скажете..., то більше ваших людей залишаться живими»*) може ефективно апелювати до свідомості росіян та переконати їх в тому, що діяти потрібно якомога швидше, адже з кожним днем жертв зі сторони їхньої армії більшає (*«...то більше ваших людей залишаться живими»*).

Іншим прикладом переконання через непрямий директив слугує таке висловлювання: *«Настав вирішальний момент раз і назавжди закрити багаторічну стратегічну дискусію та ухвалити рішення про членство України в Європейському Союзі»*. Очевидно, що вербальне вираження бажаного перлокутивного ефекту, на кшталт *«негайно ухваліть рішення щодо вступу України до ЄС»* у реченні відсутнє, оскільки тоді тон висловлення президента був би скоріше вимогливий, аніж логічно-аргументований, що не сприяло би переконуванню міжнародних лідерів щодо швидшого розгляду можливості України в ЄС, а навпаки негативно впливало би на імідж президента України, а отже і на рішення у поставленому питанні. Фразою *«настав вирішальний*

момент» В. Зеленський апелює до свідомості інших політиків, переконуючи їх у тому, що далі вже зволікати не можна, що настав час припинити «багаторічну дискусію». Тобто відсутність прямого заклику до дії, а натомість апеляція до невідворотності необхідності прийняття цього рішення здатні переконати світових лідерів у якнайшвидшому ухваленні рішення про членство України в ЄС.

У зверненні Володимира Зеленського перед Конгресом США 16 березня 2022 року ми виокремили лише директивні мовленнєві акти, у яких явно чи опосередковано президент переконує Конгрес у посиленні збройної та економічної підтримки України. У висловлюванні «*І ми просимо про відповідь. Про відповідь від світу. Про відповідь на терор. Хіба це завелике прохання?*», яке є прикладом непрямого директивного акту, відсутній наказ чи пряма вказівка на те, що світ повинен якимось реагувати на терор росії, однак імпліцитне спонукання до дії у реченні «*ми просимо про відповідь*» має на меті переконати світову спільноту в тому, що злочини росії мають бути засуджені та покарані. Ця фраза, «*ми просимо про відповідь*», у контексті усього висловлення та особливо риторичного запитання в кінці «*хіба це завелике прохання?*» підкреслює, що те, про що просить Україна, не є чимось нездійсненним або неможливим у виконанні. Це прохання є справедливим, і воно апелює до морального обов'язку лідерів країн, які повинні відреагувати у відповідь на злочинні дії росії. Таке формулювання робить це висловлювання таким, яке важко заперечити, а отже це збільшує ймовірність того, що адресати почують слова президента та вживатимуть відповідних заходів.

Непрямим директивом також є висловлювання «*Ви знаєте, яких захисних систем ми потребуємо. С-300 та інші подібні системи. Ви знаєте, як багато на полі бою залежить від здатності застосувати авіацію*», у якому В. Зеленський прагне переконати американців у необхідності посилення збройної допомоги Україні. Президент навмисне повторює фразу «*Ви знаєте...*», акцентуючи увагу на тому, що адресат, тобто США, знає, яку роль відіграє зброя на полі бою і це не те, що потребує додаткового пояснення. Це є настільки очевидним, що не

потребує розлогої дискусії і підсилює ефект переконування, оскільки якщо ситуація є настільки очевидною, необхідно негайно діяти. Таким чином президент реалізує непряме прохання надати зброю та авіацію, якої потребує Україна.

Для максимального залучення міжнародної підтримки президент також експліцитно, використовуючи для цього прямі директивні акти, вказує на те, що протидіяти росії потрібно зараз і великою мірою: *«Однак зараз, у найчорніший час для нашої держави, для всієї Європи, я закликаю вас до більшого! Нові пакети санкцій потрібні щотижня ... Потрібні обмеження для всіх, на кому тримається цей несправедливий режим»*. Перш за все, йдеться про прямий заклик, який містить адресата *«я закликаю вас»* і відкрито спонукає США до збільшення обсягу санкцій та обмежень для росії та тих, хто її підтримує. Крім того, у виразах *«потрібні обмеження»*, *«нові пакети санкцій потрібні щотижня»* реалізовано також непрямий заклик до дії у непрямому директиві. Хоча у ньому й відсутні прямі вимоги чи прохання, лексема *«потрібно»* виражає імперативність своєю семантикою, оскільки вона означає, що необхідно щось зробити. Таким чином, у цьому уривкові наявні прямий та непрямий директивний акти, що підсилює ефект переконання Америки щодо вживання заходів проти росії.

Яскраво виражений прямий директив у таких словах президента: *«Проявіть лідерство! Якщо у вас у виборчих округах є компанії, які спонсорують російську військову машину, залишаючи бізнес у Росії, ви маєте тиснути»*. Дієслово *«проявіть»*, вжите в наказовому способі, та вислів *«ви маєте тиснути»* прямо закликає учасників Конгресу США продемонструвати свою військову й економічну міць.

Намагання переконати корінні народи росії та протистояти незаконній війні, яким пронизане звернення Президента України до корінних народів росії, втілене здебільшого через прямі та непрямі директивні акти. Проаналізуємо наступний уривок: *«Народи Кавказу! Усі народи на території Росії! У вас немає жодної причини бути серед цих багатьох, хто все ще служить тому одному, хто хоче*

цієї війни. Ви не маєте гинути в Україні. Ваші сини не повинні померати в Україні. Немає у вас такого обов'язку. Ні перед вашими батьками, ні перед вашими дітьми, ні перед вашим майбутнім, ні перед майбутнім вашої землі. І ви це знаєте». Тип МА, який простежуємо тут, – це непрямий директив, у якому відсутній прямий заклик до дії, але наявне імпліцитне переконання корінних народів, які проживають на території росії, розплющити очі і почати критично мислити, опиратися пропаганді, яку їм очевидно нав'язує керівництво, говорячи про обов'язок перед батьками, дітьми та майбутнім. Бажаний перлокутивний ефект цього мовленнєвого акту – щоб народи припинили підтримувати війну в Україні та воювати на боці російської армії. У висловлюванні наявний безпосередній адресат – «*народи Кавказу*» та «*усі народи на території росії*», що вказує на звернення президента саме до цих адресатів та очікування саме від них певних дій. Крім того, навіть попри те, що в уривкові не міститься прямих закликів на зразок «*Відмовтеся від служби!*», у реченнях «*ви не маєте гинути*», «*ваші сини не мають померати*» імпліцитно спонукають до припинення участі у війні, хоча за формою це лише твердження, а не імперативи. У виразі «Ви це знаєте» президент навмисне апелює до того, що адресати і самі знають правду про цю війну і його слова є своєрідним поштовхом для того, аби їм почати діяти.

Характерним прямим директивом виступає наступний мовленнєвий акт цієї промови: «*Боріться, щоб не загинути! Захищайте свою свободу зараз на вулицях і площах, щоб потім не довелося воювати в горах і лісах просто за своє право жити, коли російська влада почне й наступні хвили мобілізації*», у якому прямий заклик реалізовано у формі дієслів наказового способу «*боріться*», «*захищайте*». Його мета – переконати росіян та етнічні меншини не воювати на боці російської армії та захищати свою свободу і права, чинити опір.

Наступне висловлювання «*...робіть хоча б татування з вашим іменем та прізвищем, щоб ми знали, як знайти ваших рідних, коли вас уб'ють і коли при вас не буде навіть солдатського жетона*» є прикладом прямого директиву, висловленого у формі дієслова наказового способу «*робіть*», який містить також іронію, оскільки йдеться про абсурдність ситуації, коли загинуть росіян

неможливо ідентифікувати без спеціальних засобів розпізнавання, і президент України радить їм зробити татуювання, аби вбитих було легше знайти. Іронічне забарвлення цього твердження сприяє вищій ймовірності того, що президента почують і зрозуміють, оскільки йдеться не лише про необхідність розпізнавальних маркувань. Основною ідеєю висловлювання, а також його комунікативною метою є привернути увагу адресата до сказаного завдяки такому твердженню, що викликає страх і спонукає до негайних дій, аби уникнути того, про що говорить президент України Володимир Зеленський.

Виступ президента України в парламенті Нідерландів на засіданні Міжнародного суду 4 травня 2023 року налічує в собі 5 директивних актів, у яких містяться елементи переконання, із 6 мовних актів, виокремлених у цій промові загалом. Зокрема, у наведеному прикладі непрямого директивного акту *«Санкції – так. Ізоляція Росії – так. Тиск на громадян Росії, щоб вони шукали, як змінити режим у своїй країні, – так. Вироки за терор – так. Універсальні норми для всіх юрисдикцій, щоб конфіскувати російські активи й використати їх для компенсації збитків від агресії, – так. Маємо досягти цього максимально, щоб швидше наблизити спільний мир»* бачимо, що його комунікативна інтенція – переконати міжнародну спільноту, зокрема Гаазький суд, у необхідності та доцільності заходів, які вони здатні здійснити. Побудова речення з опущеними присудками, а також імпліцитний адресат, хоча у цій промові загалом адресат визначається контекстом та місцем промови, а також апеляція до *«спільного миру»*, який *«маємо»*, а не *«маєте»* досягти, сприяють ефективнішому переконуванню аудиторії в необхідності продемонструвати свою юридичну силу.

Наступний директив є непрямим, адже експліцитного заклику до дії немає, однак лексеми *«неможливо»* й *«абсурдно»* спрямовані на те, аби адресат сам дійшов прямого висновку: *«...так само неможливо й абсурдно – залишити Україну поза межами безпекового й правового простору нашої спільної батьківщини – Європи»*. Таким чином, основна мета цього директиву – переконати Європу у важливості прийняття України до ЄС, а основними засобами втілення переконування окрім прислівників *«неможливо»* й *«абсурдно»*

виступає займенниковий прикметник *«нашої»*, яким В. Зеленський характеризує Європу, наголошуючи на тому, що Україна вже є частиною Європи.

Подібним до попереднього є такий непрямий директив: *«Україна має отримати рішення щодо алгоритму приєднання до Альянсу. Зрозуміло, що не можемо вступити в НАТО, поки триває війна. Але усунути безпекову невизначеність можна й треба зараз – це політичне рішення»*. Прямої вимоги щодо вступу України в НАТО тут немає, однак дієслово *«має»*, а також такі предикативи, як *«можна»*, *«треба»*, сприяють м'якшому переконанню адресата в тому, що Україна повинна бути в НАТО.

Прямим директивом є наступний: *«Закликаю Нідерланди ухвалити це стратегічно важливе для безпеки Європи рішення!»*. Дієслово *«закликаю»* прямо вказує на те, чого очікує президент від Нідерландів. У вислові *«стратегічно важливе для безпеки Європи рішення»* президент натякає на те, що від безпеки України залежить майбутнє Європи, тож раціональним рішенням буде ухвалити вступ України до НАТО.

У формі умовного речення вжитий непрямий директив *«Що потужніша зброя й далекобійніший вогонь, то більше життів рятується від щоденних ворожих ударів»*. Сама конструкція *«Що...то...»*, створюючи в уяві адресата причиново-наслідковий зв'язок, уже є потужним інструментом переконання, оскільки прогнозування майбутнього у другій частині такого речення покликане викликати в адресата співчуття й співпереживання, а отже і ухвалити правильне та потрібне Україні рішення.

Звернення президента в другу річницю звільнення Київщини від окупантів покликане привернути увагу світу до того, які злочини скоїла росія на території України, та як героїчно продовжують стояти на шляху до свободи українці. Таким чином, сам зміст промови загалом є намаганням переконати світову спільноту не заплющувати очі на звірства росії, а всіляко підтримувати Україну. До прикладу, таке висловлювання президента *«І вбиті окупантами наші люди, чії тіла лежали на вулицях Бучі, були свідченням, що нікому у світі не можна залишатись осторонь цієї битви»* є асертивним твердженням, оскільки він повідомляє

реальну ситуацію, яка склалася, коли російські війська зайшли на територію Київщини. Однак частково тут можна простежити наявність непрямого директива, так як у фразі *«нікому не можна залишатись осторонь»* міститься приховане прохання не ігнорувати ситуацію в Україні. Говорячи перед цим про звірства росіян у Бучі, президент апелює до співпереживання та співчуття міжнародної аудиторії, що сприяє посиленню переконувальній функції цього мовленнєвого акту через емоційний вплив на адресата. Завершуючи промову таким непрямим директивним актом *«І хай увесь світ ніколи не забуває, якою ціною дається ця битва та яке зло ми зупиняємо тут, на нашій землі»* президент уже відкрито звертається до всього світу із закликом не забувати про те, яку ціну платять українці за свободу усієї Європи та світу. Цей заклик реалізовано не у формі імперативу *«не забувайте»*, а у вигляді побажання, що робить цей директив непрямим, але не менш ефективним у своєму переконуванні пам'ятати про те, що зараз відбувається в Україні, а отже і надавати допомогу країні, яка захищає увесь світ.

Виступ Президента на Генеральній Асамблеї ООН у вересні 2024 року є найбільш репрезентативним за кількістю директивних актів. Очевидно, це зумовлено місцем виступу та адресатом, тобто ООН, який має безпосередню владу та вплив на рішення, які можуть бути прийняті як на користь України, так і навпаки дозволяти агресору продовжувати залишатися безкарними за скоєні злочини в Україні. Зокрема, такі висловлювання, як:

- 1) *«Ми маємо відновити ядерну безпеку»;*
- 2) *«Енергія не повинна використовуватися як зброя»;*
- 3) *«Ми маємо гарантувати продовольчу безпеку»;*
- 4) *«Нам потрібно повернути додому всіх наших полонених солдатів і цивільних, примусово депортованих до Росії»;*
- 5) *«Нам потрібно домогтися виведення російських окупантів, що покладе край бойовим діям в Україні»;*
- 6) *«Ми маємо притягнути до відповідальності винних у воєнних злочинах»;*

7) *«Нам потрібно запобігти екоциду й зупинити знищення природи, спричинене війною»* усі є непрямими директивними актами, у яких через лексеми *«маємо»* та *«потрібно»* втілено звертання до членів засідання та переконання їх у тому, що негайно потребує Україна, – відновлення статусу ядерної країни, припинення вогню по енергетичних об'єктах, повернення з полону військових та цивільних, припинення обстрілів гідроелектростанцій, що може призвести до глобальної екологічної катастрофи, а також повне виведення військ росії з території України та притягнення росії до відповідальності.

У цьому зверненні наявне також таке висловлювання: *«Лише уявіть собі, будь ласка, свою країну без 80% енергетики – із такою зруйнованою частиною енергосистеми. Яким було б ваше життя?»*, що є прикладом прямого директивного акту, репрезентованого дієсловом наказового способу *«уявіть»*. Водночас першочерговою комунікативною метою цього директиву є не змусити адресата уявити життя без електрики. За проханням уявити країну без електрики, а також за вжитим риторичним запитанням стоїть намір президента переконати слухачів у необхідності вплинути на припинення обстрілів росією енергетичних об'єктів України.

Президент завершує свій виступ словами, у яких міститься прямий директивний акт: *«Я прошу вас про те саме: не діліть світ. Будьте об'єднаними націями, і це принесе нам мир»*, втілений за допомогою дієслів наказового способу *«не діліть»* та *«будьте»*, а також дієслова дійсного способу *«прошу»*, яке містить семантику власне прохання. Прагматична інтенція тут полягає в проханні об'єднатися заради досягнення миру.

Отже, директивні мовленнєві акти становлять значну частку усіх актів у проаналізованих нами промовах – 29 одиниць. Президент В. Зеленський використовує як прямі, так і непрямі директиви, метою яких є здебільшого переконати міжнародну аудиторію надавати економічну та збройну підтримку Україні та вживати санкції проти росії. Задля цього президент послуговується переважно непрямими директивами, аби не створювати тиск на адресата та дати йому змогу дійти власних висновків щодо прийняття рішень. Це є вдалою

стратегією з огляду на те, що переконування є ефективнішими, коли воно не є очевидним та експліцитно вираженим, наприклад, у формі імперативу. Президент звертається до українців переважно у вигляді прямих директивних актів з метою переконати їх ставати на захист своєї країни, а також повертатися з-за кордону і допомагати Україні. До росіян президент також звертається прямими директивами, оскільки лише прямий заклик до дії потенційно має здатність переконати їх протистояти своїй владі.

2.1.2. Асертиви як засіб раціонального переконування

У політичному мовленні президента В. Зеленського асертиви використовуються не лише аби ознайомити слухачів із поточною ситуацією чи описати дійсність. Вони виконують функцію переконування, яка будується на такому принципі, де адресат, отримуючи нову чи не нову для нього інформацію, інтерпретує її відповідно до своїх уже наявних знань та переконань, а також відповідно до того, як саме подається інформація. Другий аспект є важливішим, оскільки за допомогою правильно дібраних та послідовно вибудованих тверджень можна вплинути на свідомість адресата та переконати його прийняти необхідні рішення. Такий інструмент впливу на свідомість слухача є дієвим у політичному дискурсі, зокрема в контексті промов Володимира Зеленського з початку повномасштабного вторгнення, коли основними завданнями цих виступів стали звернення до зовнішнього світу та привернення їхньої уваги до війни в Україні.

У перший день повномасштабного вторгнення президент звертається до росіян із такими словами: *«Ми наголошуємо, що не Україна обрала шлях війни. Але Україна пропонує повернутися на шлях до миру»*. Це висловлювання є прикладом асертива, оскільки у формі розповідного речення президент констатує факт того, що агресором є не Україна. Відповідно, у цьому твердженні В. Зеленський, використовуючи дієслово *«наголошуємо»*, прагне переконати російську аудиторію в тому, що нападниками є вони, а не українці. Таким чином

президент апелює до їхнього відчуття провини з метою переконати росіян обрати шлях миру. Також використовуючи антитезу «...не Україна обрала шлях війни. Але Україна пропонує повернутися на шлях до миру», В. Зеленський створює в уяві адресата образ того, що Україна не є агресором, Україна прагне миру. Персоніфікуючи образ України, зокрема у фразах «не Україна обрала», «Україна пропонує», як державу, що функціонує на засадах свободи та незалежності, президент від імені усього українського народу звертається до росіян із метою переконати їх теж ступити на шлях миру.

У зверненні президента на третій день вторгнення є такі слова: *«Вже маємо майже повну підтримку країн ЄС щодо відключення Росії від SWIFTу. Сподіваюся, що Німеччині та Угорщині вистачить мужності підтримати це рішення»*. Друге речення є експресивом, у якому президент виражає власне ставлення до ситуації, а також частково непрямым директивом, у якому він прагне переконати Німеччину а Угорщину долучитися до відключення росії від SWIFTу. Однак для того, аби це переконування було ефективнішим, президент перед цим вживає асертив, у якому повідомляє про те, що більшість світових лідерів (країни ЄС) уже підтримують Україну, тож це може також спонукати Німеччину та Угорщину розглядати свої майбутні потенційні дії як елемент загальноприйнятого міжнародного рішення. Говорячи про підтримку України більшістю країнами, В. Зеленський формує у представників інших країн уявлення про те, що існує необхідність та потреба долучатися до таких заходів, принаймні аби не бути відмінними у своїх рішеннях від решти міжнародної спільноти.

Досить помітним є намір переконати міжнародну аудиторію у прискоренні прийняття рішення про вступ України до ЄС у такому асертиві: *«Кажу це максимально зараз відверто: народ України вже заслужив і має право отримати членство у Європейському Союзі. Це й буде ключовим свідченням підтримки нашої країни»*. Хоча тут спостерігаємо дещо емоційне забарвлення (*«кажу це максимально відверто»*), основною комунікативною метою цього мовленнєвого акту є повідомити про те, що своєю боротьбою, мужністю та незламністю

Україна вже заслужила право стати членом ЄС. Фрази *«народ України вже заслужив»*, а також фраза *«ключове свідчення підтримки нашої країни»* демонструють те, що очікуваним перлокутивним ефектом буде прийняття рішення про вступ України до ЄС. Тобто президент намагається не просто змінити або доповнити вже наявні у свідомості адресата знання про те, що Україна прагне до ЄС, а й переконати їх у необхідності прийняття відповідного рішення, *«що і буде свідченням підтримки України»*.

На початку промови перед Конгресом США у березні 2022 року ми виокремили фрагмент виступу, у якому поєднуються два типи мовленнєвих актів, зокрема асертив і непрямий директив: *«Російські війська вже випустили по Україні майже тисячу ракет. Незліченну кількість авіабомб. Вони використовують дрони, щоб прицільніше вбивати. Це терор, якого Європа не бачила, не бачила вже 80 років! І ми просимо про відповідь. Про відповідь від світу. Про відповідь на терор»*. У асертиві президент повідомляє про те, які дії вчиняють війська росії на території України, тобто його комунікативною інтенцією є змінити уявлення світу про росію. Водночас у цього асертива є ще одна функція – підкріпити аргументацію про необхідність реакції світу на цей терор, про *«відповідь від світу»*, *«відповідь на терор»*. Таким чином, емоційно описуючи дійсність в Україні, особливо використовуючи повтори *«не бачила»*, В. Зеленський створює ширший простір для переконування світової спільноти в тому, що потрібно швидше реагувати на ситуацію.

Наступним прикладом, у якому в одному мовленнєвому акті містяться ознаки як асертива, так і директива, є такий: *«Ви знаєте, яких захисних систем ми потребуємо. С-300 та інші подібні системи. Ви знаєте, як багато на полі бою залежить від здатності застосувати авіацію»*. З одного боку, президент інформує про те, яку саме зброю та авіацію потребує Україна, що є типовим виявом асертиву. Його функція тут полягає, проте, не лише в повідомленні про необхідний вид зброї. Цей асертив вжито також для того, щоб переконати адресатів, тобто американців, що ця реальність, яка склалася довкола України, є незаперечною, а вони добре обізнані щодо того, чого саме потребує Україна. З

огляду на те, що в цьому твердженні прослідковується непряме прохання надати Україні зброю і авіацію, можемо класифікувати його також як непрямий директив.

Звертаючись до корінних народів росії та говорячи про те, що *«Ви можете змінити це. Потрібно лише зрозуміти, хто для вас справді символ, хто для вас герой, хто гордість вашої історії, а хто просто хоче вами скористатися»*, президент вживає асертив, оскільки повідомляє про існування можливості змінити теперішній стан справ, зокрема і владу в росії. Однак цим твердженням, зокрема дієсловом дійсного способу *«можете»* лідер нашої країни намагається переконати корінні народи росії в тому, що оскільки вони *«можуть»* це зробити, то існує потреба в цій зміні, і вони мають вплив на ситуацію, яким повинні скористатися.

У першу річницю повномасштабного вторгнення В. Зеленський звертається передусім до свого народу: *«Ми сильні. Ми готові до всього. Ми всіх переможемо. Бо ми – це Україна!»*. Це асертив, у якому президент стверджує і водночас переконує українців у тому, що вони є сильними та непереможними. Таким чином він апелює до національної ідентичності, до незламного духу та віри в перемогу серед українців. У цьому асертивному акті простежуємо консолідаційну функцію мови, що об'єднує народ та додає йому наснаги.

У цій промові президент говорить також про військових, які все ще перебувають у полоні: *«Україна не залишила вас, не забула про вас, не відмовилася від вас»*. Цей асертив, у якому повідомляється про те, що Україна пам'ятає про військовополонених, спрямований на те, аби переконати самих полонених, їхні сім'ї, а також усіх українців загалом не втрачати довіру до влади та віру у звільнення військових із полону, що і є свідченням дій керівництва. Тобто формально у вигляді ствердження президент висловлює також непряму обіцянку щодо того, що зі свого боку Україна зробить усе можливе, аби повернути воїнів додому.

Свій виступ у Міжнародному суді Гааги В. Зеленський розпочав згадуючи демократію як одну із засадничих принципів роботи суду: *«Коли демократія*

справжня та має стійку й тривалу традицію в країні, парламент є серцем такої країни. Я впевнений, що серце Нідерландів відчує, чого прагнуть серця українців». Цей мовленнєвий акт є асертивом, вираженим у формі розповідного речення. Метою цього асертиву є переконати парламент Нідерландів продовжувати підтримувати Україну, оскільки навмисний акцент на принципах демократії, на яких ґрунтується діяльність суду, зроблено для того, аби непрямо вплинути на те, щоб ці принципи і далі були дотримані.

Прикладом поєднання асертива та директива задля посилення впливу на адресата є уривок з промови В. Зеленського на сесії саміту країн «Великої сімки» та України 21 травня 2023 року, де він знову апелює до демократії як до ключового принципу, за яким країни можуть жити в мирі як на зовнішньополітичному, так і на внутрішньополітичному рівні: *«Демократія потребує більшого. Я вважаю, нам потрібне очевидне глобальне лідерство демократії. Це головне, що ми забезпечуємо нашою співпрацею».* Ми кваліфікуємо це як асертив, оскільки президент висловлює своє бачення ситуації, яка має скластися у світі для того, аби війна в Україні припинилася. Проте таке твердження націлене також на те, щоб схилити до цієї думки і адресата, тобто світову спільноту, яка здатна гарантувати лідерство демократії. У цьому виявляється непрямий директив, покликаний переконати країн-членів засідання посилити заходів щодо встановлення панування демократії у всьому світі, оскільки констатуючи потребу президент непрямо вимагає забезпечити реалізацію цієї потреби.

Продуктивним з погляду підвищення результативності аргументації є асертиви, виражені у формі підрядного речення умови: *«Коли таких систем ППО в Україні буде достатньо для того, щоб захистити всі наші міста, світ бачитиме, який повітряний щит здатна створити демократія».* Прогнозуючи ситуацію, яка складеться в майбутньому за умови, якщо імпліцитно зазначені президентом потреби у системах ППО буде задоволено, в уяві адресата створюється переконання, що це прогнозоване майбутнє неминуче, і це передбачення щодо всесильності демократії обов'язково має здійснитися.

Відповідно, його мають здійснити ті, хто цінує та поважає демократичні принципи.

Ідентичним за формою вираження є наступний асертив: *«Коли наші пілоти знатимуть F-16 і коли в нашому небі з'являться ці машини, це матиме значення не лише для України. Це буде історичний момент для всієї архітектури безпеки у Європі та світі»*, у якому змальовування історично важливого безпечного майбутнього використано для того, аби переконати міжнародних партнерів надати літаки F-16 Україні. Таким чином, можемо частково віднести цей мовленнєвий акт до непрямого директиву, адже президент маскує прямий заклик до надання літаків у вигляді твердження про мирне майбутнє для всього світу, яке стане можливим лише коли Україна матиме необхідну зброю. Створюючи картину того, що світова безпека гарантується лише цією умовою, президент прагне переконати країни «Великої сімки» реалізувати цю умову.

У промові Президента на другу річницю звільнення Київщини від окупантів наявні асертивні мовленнєві акти, завдяки яким переконування не здається таким очевидним, а отже є ефективнішим. Одним із таких прикладів є наступний: *«Щоб розпочинати такі агресії проти інших, Росія спочатку знищила в собі мораль і зробила насильство й ненависть своєю ідеологією. Такі системи не зупиняються просто так. Сила їх зупиняє. Єдність їх зупиняє»*. Повідомляючи про насильницьку, пронизану ненавистю ідеологію росії, що призвела до розв'язання війни, президент об'єктивно описує дії росії та їх наслідки. У виразі *«такі системи не зупиняються просто так»* міститься прихований натяк на те, що якщо світ просто стоятиме осторонь і спостерігатиме за ситуацією, росію вже не можна буде спинити. У виразах *«Сила їх зупиняє»*, *«Єдність їх зупиняє»* президент одночасно ніби подає стратегію того, як саме можна «зупинити такі системи», і закликає до застосування сили та об'єднання спільних зусиль союзників задля протидії ворогу.

Подібним за своєю комунікативною інтенцією звернутися до зовнішнього світу та переконати його бути активніше залученим у цій війні є наступний асертив: *«Для нас це війна на захист України й усього, що робить людей людьми»*.

Саме тому в цієї війни – глобальне значення. Це війна за право на існування для нашої держави та водночас за право на життя для кожної людини». Вкотре згадуючи про засади людяності та демократії, за які бореться Україна та на яких ґрунтується безпека та мир у всьому світі, В. Зеленський намагається переконати міжнародного адресата в тому, що ця війна виходить далеко за межі України, на глобальний рівень, а значить Україна не може та не повинна залишатися одна в цій боротьбі за свободу та непорушність демократичних принципів і засад.

У наведеному прикладі асертива бачимо, як завдяки констатації факту про поточні спроби зовнішнього світу припинити війну президент має намір переконати адресата у неефективності іншого, альтернативного рішення: *«Будь-які паралельні або альтернативні спроби досягти миру – це по суті спроби лише досягти затишшя, а не припинення війни, оскільки світова ініціатива – Формула миру – існує вже два роки».*

Отже, асертивами в проаналізованих промовах виступають 15 мовленнєвих актів із 60 загалом проаналізованих. Це демонструє те, що вони є достатньо є продуктивними інструментами реалізації переконування, які виконують важливу роль у посиленні впливу на адресата. Описуючи дійсність або повідомляючи інформацію, президент непрямо закликає адресата до виконання певних дій та переконує в необхідності підтримувати Україну, надавати зброю, ухвалювати стратегічно та глобально важливі як для українців, так і для всього світу рішення (щодо вступу України в ЄС) та посилювати санкції щодо росії. Вживання асертивів є досить частотним, оскільки змальовуючи реальність такою, якою вона є, за допомогою правильно дібраних мовних засобів, президент здійснює непрямий вплив на адресата, схиляючи його до конкретних дій. Задля більшої ефективності реалізації впливу, зокрема переконування, після асертивів інколи вживаються директиви, аби прохання чи заклик до дії виглядали більш аргументованими, а отже такими, які слід виконувати. Таким чином, у політичному дискурсі асертиви не завжди використовуються для передання інформації та зображення дійсності. Проаналізувавши асертиви, які вживає у

своїх промовах В. Зеленський, можемо стверджувати, що вони теж, як і директиви, здебільшого вживаються для того, щоб здійснити вплив на адресата.

2.1.3. Експресиви як засіб емоційного переконування

У політичному дискурсі експресиви можуть вживатися для створення глибшого емоційного зв'язку з адресатом, завдяки якому мовець може здійснювати вплив на слухача, апелюючи до його співчуття, співпереживання та жалю. Також експресиви можуть виступати ефективним засобом об'єднання народу, його мобілізації та мотивації, наголосі на його ідентичності та героїчності [34, с. 18].

Президент Володимир Зеленський використовує експресиви з метою привернути більшу увагу адресата до висловленого. Зокрема, у зверненні до корінних народів росії він вживає складний мовленнєвий акт, який розпочинається експресивом: *«Ви тільки вдумайтесь, до чого дійшло! Ми змушені розпочати інформаційну роботу з донесення до громадян Росії, яких мобілізують зараз, особливої тези: робіть хоча б татуювання з вашим іменем та прізвищем, щоб ми знали, як знайти ваших рідних, коли вас уб'ють і коли при вас не буде навіть солдатського жетона»*. У першому реченні бачимо вираження емоційного стану президента, його іронічне здивування з приводу того, що українці змушені доносити до росіян прості істини, яких вони не здатні розгледіти через професійну пропаганду. Такий експресив спрямований на привернення уваги тих, до кого звертається президент, а також для того, щоб його наступні слова сприймалися більш серйозно, оскільки далі він вживає асертив та директив, метою яких є переконати росіян вживати заходів щодо протидії своїй владі та режиму, інакше їхніх загиблих воїнів буде неможливо розпізнати за відсутністю *«солдатського жетона»*. Таким чином, функція експресиву тут не лише передати емоції президента, але й наблизити адресата до максимально

правильного розуміння слів, які будуть сказані далі, і відповідно для інтенсифікації переконування.

У першу річницю повномасштабного вторгнення президент вживає експресиви для вираження вдячності тим, завдяки кому Україна витримала цей перший рік війни: *«Я дякую всім, завдяки кому триває наш опір. Це всі наші захисники та захисниці. Збройні Сили України. Сухопутні війська, наша піхота й танкісти. Повітряні та Військово-Морські сили. Артилерія, ППО, десантники, розвідники, прикордонники. ССО, СБУ, Нацгвардія, поліція, ТрО – усі наші сили безпеки й оборони. Завдяки вам стоїть Україна»*. Висловлення подяки є сильною емоційною підтримкою для тих, до кого звертається і кого згадує президент, однак це також і мотивує продовжувати боротися. Фразою *«Завдяки вам стоїть Україна»* президент посилює в уяві адресата розуміння того, що якщо стоять вони, то стоїть і Україна. Таке уявлення покликане спонукати захисників і захисниць боротися далі, оскільки вони розуміють, що якщо є вони, то є і Україна.

Висловлюючи вдячність країнам-партнерам, які допомагають українцям у боротьбі, В. Зеленський водночас теж мотивує їх продовжувати надавати цю підтримку: *«Я дякую всім нашим партнерам, союзникам і друзям, які стоять пліч-о-пліч із нами весь рік»*. Це висловлювання скоріше за все може бути інтерпретоване як таке, що оскільки допомога є цінною і необхідною, то ми можемо продовжувати допомагати, якщо в нас є для цього ресурси. Таким чином, демонструючи цінність партнерства, президент має намір непрямо закликати адресата не припиняти підтримувати Україну.

У наступному експресиві президент експліцитно висловлює радість із приводу об'єднання міжнародної спільноти проти росії та їхнього диктатора: *«Я радий, що міжнародна антипутінська коаліція зростає настільки, що потребує окремого звернення»*. Проте імпліцитно президент натякає на те, щоб ця *«міжнародна антипутінська коаліція»* продовжувала свою діяльність, оскільки це є правильним вектором світової політики, і важливо підтримувати його.

Під час виступу на сесії саміту країн «Великої сімки» та України президент дякує країнам-членам «Великої сімки» за надані системи ППО та винищувачі для України: *«Я дякую вам, шановні лідери, які допомогли Україні з ППО! Разом ми врятували від російських ракет уже тисячі й тисячі життів українців. Я вдячний і за рішення про тренування наших пілотів на сучасних винищувачах»*. Цей експресив має на меті не лише висловити вдячність за надання зброї, але й закликати продовжити постачання зброї, оскільки це рятує *«тисячі й тисячі життів українців»*.

Подібними за змістом та комунікативною метою є експресиви, використані в промові на засіданні Генеральної Асамблеї ООН у вересні 2024 року:

- 1) *«І я дякую кожному лідеру, кожній країні, яка підтримує нас у цьому, яка розуміє нас, яка бачить, як Росія, країна у понад 20 разів більша за Україну за територією, і далі хоче мати більше земель, що є безумством, і захоплює їх день за днем, водночас прагнучи знищити свого сусіда»*.
- 2) *«І я дякую майже ста країнам і міжнародним організаціям, які підтримали Формулу миру»*.

Окрім вираження подяки, функція цих експресивних актів полягає також у переконуванні членів засідання в тому, що амбіції росії є божевільними, тож лідери країн, які підтримують Україну, мають усвідомити це і допомагати продовжувати боротьбу за те, щоб ці амбіції не справдилися.

Свій виступ на засідання президент завершує такими словами: *«І я радий, що перший Саміт миру так нагадував Генеральну Асамблею ООН – усі були рівні. Усі нації, що брали участь у Саміті миру – великі й малі, – без права вето, без права блокування. Ті, що були незалежними протягом століть, і ті, що лише нещодавно здобули незалежність»*. Переконавальна функція цього експресиву реалізується імпліцитно, завдяки наголосі на важливості ідеї рівності та незалежності. Легітимізуючи дії Саміту, президент прагне переконати його учасників у тому, що такий підхід до вирішення глобально важливих питань є раціональним, а отже слід продовжувати його дотримуватися.

Отже, не зважаючи на те, що експресиви є не такими чисельними, як директиви й асертиви (8 із 60 проаналізованих актів), можемо стверджувати, що їхнє використання зумовлено потребою не лише вираження емоційного стану президента, зокрема вираження вдячності у більшості випадків, а й необхідністю переконати країн-союзників продовжувати підтримку України на усіх можливих рівнях.

2.1.4. Декларативи як інструмент переконування через інституалізацію дійсності

Основна функція декларативів полягає у здійсненні впливу на соціальні стосунки між людьми, проте у політичному дискурсі їхня роль полягає у створенні нової політичної реальності, що відбувається за фактом виголошення висловлювання. Таку функцію декларатива видно у зверненні президента в першу річницю повномасштабного вторгнення: *«Це був рік стійкості. Рік небайдужості. Рік мужності. Рік болю. Рік надії. Рік витримки. Рік єдності. Рік незламності. Лютий рік незламності»*. Класифікація цього мовленнєвого акту як декларативного потребує обґрунтування, оскільки по-перше, це висловлювання не змінює правовий чи соціальний статус року, про який говорить президент, а лише надає йому образності та емоційного забарвлення. По-друге, за допомогою цього мовленнєвого акту не створюється нова реальність, а здійснюється опис та інтерпретація тої, що вже склалася. Тобто цей вислів не має яскраво вираженого інституційного характеру, що є головною ознакою декларатива. Однак ми вважаємо, що у політичному дискурсі такі вислови теж можуть мати декларативну силу та кваліфікуватися як декларативи, якщо вони виголошуються офіційною особою (у даному випадку – Президентом України). Крім того, навіть попри те, що цей мовленнєвий акт не створює нову реальність, він створює нові параметри сприйняття та інтерпретації існуючої реальності, тож його можна віднести до декларативів. Імпліцитною функцією цього декларатива, окрім створення фрейму бачення нової реальності, є вплинути на свідомість українців

таким чином, аби переконати їх продовжувати боротьбу та бути й надалі сильними, незламними та непохитними.

Отже, декларативи є найменш чисельною групою мовленнєвих актів серед аналізованих промов, які налічують один декларатив. Характерним для політичного дискурсу є те, що декларативи можуть бути використані не лише у своїй типовій функції проголосити нову реальність, а створити нові погляди на інтерпретацію вже існуючої реальності, що, у свою чергу, може також підсилити вплив на адресата.

2.1.5. Комісиви як засіб переконування через вираження зобов'язання

У політичній комунікації комісиви можуть використовуватися як інструмент переконування через те, що даючи обіцянку чи гарантуючи щось, політик викликає довіру та поглиблює емоційний зв'язок між собою і адресатом. Якщо ця обіцянка чи гарантія дані публічно, їхні правдивість та істинність набувають ваги в очах слухачів, а отже зростає і довіра до політика. Також у політичній промові комісиви можуть виступати потужним засобом мобілізації суспільства та заклику до дії, оскільки даючи публічну обіцянку політик створює в адресата враження спільної відповідальності та єдиної мети.

У зверненні президента 24 лютого 2023 року налічуємо декілька комісивів, які покликані підтримати бойовий дух та загальний настрій у суспільства. До прикладу, у цьому мовленнєвому акті президент завдяки дієсловом майбутнього часу із заперечною часткою «не» (*«не пробачимо», «не заспокоїмося»*) виражає обіцянку не залишити дії росії безкарними та зробити все для того, аби агресор поніс заслужене покарання: *«Ми ніколи цього не пробачимо. Ми ніколи не заспокоїмося, доки російські вбивці не понесуть заслужену кару. Кару міжнародного трибуналу»*. Проте водночас згадується про міжнародний трибунал, який безпосередньо займається розглядом справ про військові злочини. Отже, цей комісив вжито не лише для того, щоби запевнити українців у

рішучості намірів влади, а й привернути увагу міжнародного суду до злочинів росії.

Наступним прикладом є комісив, у якому президент гарантує звільнення окупованих територій та безпечні умови для повернення тих українців, які виїхали за кордон: *«Так чи інакше ми звільнимо всі наші землі. Ми зробимо все, щоб Україна повернулась. А всім, хто зараз вимушено перебуває за кордоном: ми зробимо все, щоб ви повернулися до України»*. Другорядною функцією цього акту тут є переконати українців за кордоном у тому, що повертатися в Україну буде можливо і безпечно. Тих, хто перебувають на тимчасово окупованих територіях, президент імпліцитно закликає вірити, що Україна поверне ці землі.

Фінальною реплікою цієї промови є такі слова: *«Ми будемо боротись і повертати кожного нашого полоненого. І лише це все разом буде перемогою»*. Використовуючи цей комісив, зокрема дієслово майбутнього часу «будемо», В. Зеленський переконує українців, які перебувають у полоні, та їхніх рідних у тому, що українська влада буде робити все для їхнього повернення та спрямовувати всі зусилля на перемогу.

Звернення президента з нагоди Дня Незалежності України насичене комісивами:

- 1) *«Українці завжди повертають борги. І той, хто зичив нашій землі лиха, отримає його у себе вдома. З відсотками. Той, хто хоче сіяти на нашій землі зло, пожинатиме його плоди на своїй території»;*
- 2) *«І той, хто хотів перетворити наші землі на буферну зону, має думати, аби його країна не стала буферною федерацією»;*
- 3) *«А тому й наш ворог знатиме, що таке відплата по-українськи. Гідна, симетрична, далекобійна. Знатиме, що в кожна точку РФ, яка є джерелом небезпеки для життя нашої держави й наших людей, рано чи пізно прилетить українська відповідь»;*
- 4) *«Та ми не дамо перетворити в сіру зону землі, де по праву має бути синьо-жовтий прапор. Не буде хворий дід із Червоної площі, який постійно погрожує всім червоною кнопкою, диктувати нам якісь свої червоні лінії».*

Основною іллокутивною метою їх є переконати не лише зовнішню аудиторію (росіян) у справедливій відплаті, на яку здатна і яку здійснить Україна, а і внутрішню (українців) у тому, що держава і народ є одним цілим, що Україна не віддасть свої території, що росія обов'язково отримає відповідь. Тому важливішою функцією цього комісива є переконати українців далі бути згуртованими, довіряти своїй владі та продовжувати боротьбу.

Отже, у проаналізованих промовах ми виокремили 7 комісивів із 60 мовленнєвих актів загалом. Це свідчить про те, що комісиви можуть виступати потужним інструментом переконування, оскільки використовуються президентом не лише для того, щоб дати обіцянку чи гарантії. Найголовнішою їх функцією є переконати українців довіряти своїй владі, бути об'єднаними, вірити в те, що Україна здатна дати відповідь росії, та продовжувати боротьбу за мир.

Проаналізувавши всі 5 типів мовленнєвих актів в обраних промовах, можемо стверджувати, що найчастіше вживаними є директиви, що може пояснюватися їхньою здатністю висловлювати як пряме, так і непряме прохання, втілюючи при цьому всі комунікативні наміри політика, у яких він прагне надати вказівки українцям щодо подальших дій під час війни, переконати міжнародну спільноту забезпечувати підтримку України, а також змусити росіян протестувати проти своєї влади та її режиму. Асертиви здебільшого використовуються не лише для змалювання дійсності та повідомлення фактів, але й для створення влучніших аргументів з метою посилення ефективності переконування. Експресиви, виражаючи емоційний стан президента та водночас апелюючи до емоційного сприйняття адресата, теж мають переконувальний потенціал, оскільки висловлюючи вдячність, президент викликає уявлення в адресата про необхідність продовжувати дії, за які він дякує виступах. Декларативи є найменш чисельними у промовах президента України. Це зумовлено тим, що здебільшого через їх здатність декларувати дійсність та проголошувати нові соціальні стосунки, вони не є ефективними у здійсненні впливу на адресата. Однак, на основі виокремленого в проаналізованих нами промовах декларатива робимо висновок, що вони можуть бути використані не

лише з метою проголосити нову реальність, а і створити нові рамки у сприйнятті вже існуючої реальності, що здатне підсилити вплив на адресата. Президент вживає комісиви не тільки з метою виразити вдячність, а й у прагненні переконати українців бути сильними, єдиними та вірити у свою країну та її перемогу.

2.2. Засоби реалізації переконування на рівні мовленнєвих актів в промовах Джо Байдена

Обираючи для аналізу промови Джо Байдена, ми зосередилися на тих, де провідною темою виступу є війна в Україні. Зміст цих промов стосується таких питань, як розгляд питання про посилення санкцій проти росії, збільшення військово-економічної допомоги Україні та заклик до всебічної підтримки українців.

2.2.1. Директиви як прямий та непрямий заклик до дії

Президент США Джо Байден відразу відреагував на повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року окремим зверненням, у якому він усіляко засуджує дії росії та висловлює підтримку України. Важливим є те, що у цій промові Джо Байден одразу закликає увесь світ та всю Америку не бути осторонь цієї війни: «*But this aggression cannot go unanswered. If it did, the consequences for America would be much worse*». Цей мовленнєвий акт є непрямим директивом, оскільки він непрямом, шляхом застереження та попередження адресата щодо наслідків бездіяльності для Америки та всього світу спонукає їх не бути пасивними та інертними. У реченні «*this aggression cannot go unanswered*» Джо Байден закликає американців та союзників Америки надати відповідь на агресію росії.

Схожим за формою реалізації є непрямий директив у промові Джо Байдена в березні 2022 року під час оголошення заборони США на імпорту російського вугілля, нафти й газу: «*And if we do not respond to Putin's assault on global peace and stability today, the cost of freedom and to the American people will be even greater*

tomorrow». У формі умовного речення першого типу президент повідомляє про наслідки ігнорування путінської агресії світовою спільнотою, тим самим непрямо закликаючи міжнародних лідерів реагувати на російське зазіхання на глобальний мир і стабільність.

Акцентуючи на тому, що російсько-українська війна відбувається на рівнинній незахищеній місцевості, президент США імпліцитно закликає інші країни долучатися до збройної підтримки України у такому непрямому директиві: *«It's flat, it's not in the mountains, and it requires different kinds of weapons to be more effective»*. У цьому акті відсутнє пряме прохання щодо надання різноманітної зброї, однак дієслово *«requires»* та згадка про рівнинну місцевість використані для того, аби переконати адресата в необхідності збройної підтримки України, оскільки боротьба українців є важкою та виснажливою.

У виступі Джо Байдена з оновленою інформацією про росію та Україну наявний також прямий директив, у якому президент закликає свою внутрішню та зовнішню аудиторію захоплюватися мужністю та сміливістю українців: *«You got to admit, you have — must be amazed at the courage of this country, the resolve that they're showing, not just the milit- — their military, but the average citizen: men and women, young — young men, young women as well»*. Однак завдяки такому риторичному прийому глорифікації українців президент прагне не лише викликати повагу до об'єкта глорифікації серед слухачів, а й схилити їх на бік подальшої підтримки України.

Подібною є тактика переконування у наступному непрямому директиві: *«Every American taxpayer, every member of our Armed Forces can be proud of the fact that our country's generosity and the skill and service of our military helped arm and repel Russia's aggression in Ukraine, to beat back Putin's savagery that tried to seize Ukraine's capital and wipe out Ukraine's government»*. Апелюючи до почуття гордості серед американців за те, що вони вже зробили для України, Джо Байден прагне переконати їх у доцільності політики США щодо України і в необхідності продовжувати військово-економічну підтримку України.

Ще одним прикладом слугує подібний за своєю функцією легітимізувати політику США щодо України та переконати відповідальні за це структури збільшити військову допомогу непрямою директивою: «*Now — now we have to accelerate that assistance package to help prepare Ukraine for Russia's offensive that's going to be more limited in terms of geography, but not in terms of brutality — not in terms of brutality*». Завдяки конструкції «*have to*» Джо Байден імпліцитно закликає пришвидшити пакет допомоги Україні, підкріплюючи це твердженнями про жорстокість росії, яку вона обов'язково продемонструє.

Під час спільного виступу президента Джо Байдена та Володимира Зеленського на спільній прес-конференції у грудні 2022 року президент США вживає непрямою директивою з метою запевнити президента України у подальшому додатковому фінансуванні України: «*And I look forward to signing the omnibus — omnibus bill soon, which includes \$45 billion — \$45 billion in additional funding for Ukraine*». У цьому непрямою директиві відсутнє пряме прохання про якнайшвидше підписання законопроєкту про фінансування України, однак фразове дієслово «*look forward to*» вжито для того, аби висловити імпліцитне прохання про прискорення підписання документу, оскільки дане дієслово означає чекати чогось з нетерпінням.

Прикладом непрямою директива є наступний мовленнєвий акт: «*And earlier this week at the U.N. General Assembly, I made it clear that — that no nation can be truly secure in the world if, in fact, we don't stand up and defend the freedom of Ukraine from facing this Russian brutality and aggression*». Хоча на початку президент повідомляє про свою заяву на засіданні Генеральної асамблеї, що є асертивом, у другій частині висловлювання видно намір закликати інші країни допомагати Україні захищати свою свободу та свободу всього світу, який реалізується завдяки умовного речення першого типу. Таким чином Джо Байден створює в уяві адресата причиново-наслідковий зв'язок, за яким безпека усього світу може бути гарантована лише за умови звільнення України від росії.

У заяві президента Байдена із закликом до Конгресу ухвалити його додатковий запит щодо національної безпеки, включаючи фінансування на

підтримку України ми виокремили такий непрямий директив: «*This cannot wait. Congress needs to pass supplemental funding for Ukraine before they break for the holiday recess. It's as simple as that*». Непряме прохання Конгресу ухвалити додатковий пакет підтримки України виражене за допомогою дієслова «*need*». Також говорячи про те, що це не може чекати, і що ухвалити таке рішення дуже просто, Джо Байден наголошує на терміновості ситуації та усуває сумніви щодо складності прийняття такого рішення, що загалом створює враження необхідності якнайшвидше ухвалити законопроект із фінансуванням для України.

У наступному непрямому директиві президент не говорить відкрито про потребу протидіяти путіну, однак у повторюваних висловах «*We can't let Putin win*» міститься непрямий заклик до цього: «*We can't let Putin win. I'll say it again: We can't let Putin win. It's in our overwhelming national interest and international interest of all our friends*». Крім цього, говорячи про національний інтерес Америки та її союзників, президент прагне переконати внутрішню та зовнішню аудиторію в доцільності та необхідності такої політики щодо росії.

Отже, загалом у промовах Джо Байдена ми виокремили 10 директивів із 44 мовленнєвих актів загалом. Вони є часто вживаними, оскільки дозволяють здійснити переважно непрямий вплив на аудиторію (Америку та її партнерів) з метою переконати їх у доцільності політики підтримки України, а також мотивувати посилювати цю підтримку й активніше застосовувати санкції проти росії.

2.2.2. Асертиви як засіб раціонального переконання

Як правило асертиви виступають засобом змальовування дійсності і мають на меті повідомити адресату певну інформацію. У промовах Джо Байдена асертиви не лише передають знання та інформацію про світ, а й виявляють переконувальний потенціал.

У зверненні від 24 лютого 2022 року президент США вживає такий асертив: «*America stands up to bullies. We stand up for freedom. This is who we are*». На

перший погляд він спрямований на те, щоб повідомити моральні принципи Америки. Втім, апелюючи до моральних цінностей американців президент прагне переконати своїх громадян підтримувати таку зовнішню політику своєї держави.

У наведеному асертиві Джо Байден через надання негативної оцінки тим, хто підтримує дії росії, а також шляхом прогнозування негативних наслідків для них має перлокутивну мету змусити інші країни змінити свою позицію у ставленні до України в цій війні: *«Any nation that countenances Russia's naked aggression against Ukraine will be stained by association»*.

У своїй заяві про заборону США на імпорту російської нафти і газу Джо Байден повідомляє, що російську нафту більше не прийматимуть в портах Америки, і що це нанесе відповідний удар по путінській воєнній машині: *«That means Russian oil will no longer be acceptable at U.S. ports, and the American people will deal another powerful blow to Putin's war machine»*. Створюючи картину прогнозування майбутнього, яке чекає росію, а також апелюючи до почуття колективної відповідальності і колективної заслуги у фразі *«the American people»*, президент США тим самим мотивує свій народ підтримувати політику держави щодо санкцій проти росії.

Джо Байден непрямо закликає своїх партнерів об'єднатися у відповідь на агресію росії у такому асертиві: *«This made — we made this decision in close consultation with our Allies and our partners around the world, particularly in Europe, because a united response to Putin's aggression has been my overriding focus, to keep all NATO and all of the EU and our allies totally united»*. Стверджуючи, що основним завданням президента було досягти консенсусу у рішеннях щодо підтримки України та відповіді на агресію росії як представників США, так і членів НАТО та ЄС, Джо Байден вживає вирази *«close consultation»*, *«united response»*, тим самим намагаючись переконати союзників і надалі залишатися єдиними в антипутінській коаліції.

Зокрема, у наступному асертиві він підкріплює таку позицію повторами про те, що він та його партнери залишаються об'єднаними в боротьбі з агресором:

«*And today, we remain united — we remain united in our purpose to keep pressure mounting on Putin and his war machine*». Тактика наголошення на єдності покликана вплинути на наміри адресата перебувати й надалі в такому союзі та демонструвати свою підтримку України.

Підкріпленням цієї аргументації слугує наступний асертив: «*It has caused the Russian economy to, quite frankly, crater. The Russian ruble is now down to 50 percent — by 50 percent since Putin announced his war. One ruble is now worth less than one American penny. One ruble is less than one American penny*». Повідомляючи про позитивні наслідки санкцій США щодо росії, Джо Байден прагне наголосити на правильності такої політики США.

Подібним прикладом, де завдяки тактиці апеляції до колективної заслуги, президент посилює почуття колективної відповідальності, є такий асертив: «*It's — you know, the sustained and coordinated support of the international community, led and facilitated by the United States, has a — is a significant reason why Ukraine is able to stop Russia from taking over their country thus far*». Уживаючи вислів «*the sustained and coordinated support of the international community*» та створюючи причиново-наслідковий зв'язок, за яким міжнародна єдність та підтримка полегшують боротьбу України, Джо Байден прагне закріпити в свідомості адресата уявлення про необхідність надалі протистояти росії, допомагаючи Україні.

Майже ідентичним за тактикою реалізації переконування є наступний асертив: «*Our unity at home, our unity with our Allies and partners, and our unity with the Ukrainian people is sending an unmistakable message to Putin: He will never succeed in dominating and occupying all of Ukraine. He will not — that will not happen*». Знову наголошуючи на слові «*our unity*» президент прагне зміцнити віру та впевненість адресатів у правильності їхньої політики, а також повідомити про те, що позиція Заходу є твердою та незмінною.

У зверненні Джо Байдена щодо ситуації в Україні в квітні 2022 року йдеться про посилення наступу росіян: «*And we're in a critical window now of time where that — they're going to set the stage for the next phase of this war*». Метою

цього асертива, однак, є не лише повідомити про збільшення загрози з боку росії, а й наголосити на критичності ситуації, яка вимагає невідкладних заходів.

Своє звернення до Конгресу США під час обговорення фінансування України Джо Байден завершує такими словами: *«If Putin takes Ukraine, he won't stop there. It's important to see the long run here. He's going to keep going. He's made that pretty clear. If Putin attacks a NATO Ally — if he keeps going and then he attacks a NATO Ally — well, we've committed as a NATO member that we'd defend every inch of NATO territory»*. Послугуючись конструкціями умовних речень, у яких здійснюється моделювання майбутньої ситуації за умови, якщо путін захопить Україну, президент прагне закликати союзників Америки не дати йому цього зробити. Вживаючи умовне речення з метою припущення про наслідки наступу путіна на країни НАТО, Джо Байден має намір повідомити про те, що така ситуація цілком імовірна в майбутньому, це не є лише припущенням, а отже необхідно докласти зусиль, аби цього не сталося.

Асертив *«We're not backing down. In fact, we're standing together against this illegal aggression»*, виражений у формі розповідного речення, Джо Байден уживає для того, аби запевнити український народ у підтримці Америки та водночас попередити росію, що Захід на боці України, тож ця *«незаконна агресія»* не має шансів перемогти.

У липневому зверненні з приводу підписання договору щодо України під назвою «Ukraine Compact», який об'єднав 20 країн у зобов'язанні забезпечення потреб України у сфері безпеки, Джо Байден вербально закріплює партнерство країн-учасників угоди такими словами: *«Since then, all of you — all my fellow leaders — we built a global coalition to support Ukraine, supplied economic and humanitarian support, supplied weapons that Ukraine needs to defend itself»*. Імпліцитним меседжем цього асертива є нагадування про те, які заходи щодо України вже були зроблені і яку величезну роль вони відіграють для безпеки України, а також апеляція до колективної відповідальності з метою переконання в необхідності посилення цих заходів, зважаючи на їх ефективність.

Важливим з погляду його мобілізаційного потенціалу є таке твердження: *«What happens to Ukraine matters. It matters to all of Europe. It matters to NATO. Quite frankly, it matters to the whole world»*. У ньому президент наголошує на тому, що те, що відбувається зараз в Україні, є важливим для всього світу. Таким чином перлокутивною метою цього асертива є імпліцитне переконання адресата не перебувати осторонь цих подій, а бути активно залученими до всебічної підтримки України.

Отже, у проаналізованих 10 промовах Джо Байдена за період з 2022 по 2024 роки, у яких порушена тематика війни в Україні, ми виокремили 20 асертивів із 44 загальної кількості мовленнєвих актів. Загалом переконування в них реалізується за допомогою умовних речень, де прогнозується негативне майбутнє, якщо не будуть вжиті певні заходи; ствердження, у яких президент апелює до колективної відповідальності країн-союзників, акцентуючи увагу на їхній єдності у протистоянні росії, що покликано мотивувати їх далі дотримуватися такої політики; а також ствердження, у яких президент прагне обґрунтувати та легітимізувати політику уряду США перед своїми громадянами. Можемо зробити висновок, що асертиви в промовах Джо Байдена не лише виконують функцію повідомлення про стан речей, а й мають на меті здійснити вплив на адресата з метою спонукання його до певних дій.

2.2.3. Експресиви як засіб емоційного переконування

У промовах Джо Байдена ми виокремили 3 експресиви, якими він висловлює своє захоплення українцями, виражає вдячність державам-партнерам за підтримку України та перепрошує за труднощі та затримки, які виникали з наданням фінансування Україні.

З метою висловити свою повагу до народу України президент Джо Байден звертається під час конференції до українців із такими словами: *«To Ukrainian people, I say to them all: You have demonstrated — you have shown your strong stand against aggression in the face of the imperial appetites of autocrats who wrongfully believed you might — you might — they might be able to make might right, and they're*

not able to do it». Водночас перлокутивною метою цього експресива є мотивувати українців продовжувати свою боротьбу, а також висловити імпліцитне несхвалення тих, хто помилково вважав, що може підкорити собі український народ.

Висловлюючи вдячність учасникам Конгресу, президент прагне закликати їх продовжувати їхню підтримку України: «*And I want to thank the members of Congress and their — for their broad bipartisan support to Ukraine*».

Основною перлокутивною метою наступного експресива є не просто вибачитися за затримку фінансування, а й також звернутися до консервативних членів світового співтовариства з метою імпліцитного докору та апеляції до їхнього сумління: «*I apologize for the — those weeks of not knowing what was going to pan — in terms of funding, because we had trouble getting the — a bill that we had to pass that had the money in it — from some of our very conservative members who were holding it up*».

2.2.4. Декларативи як інструмент переконування через інституалізацію дійсності

Джо Байден використовує декларативи у їх первісній функції, тобто задля проголошення нової дійсності. До прикладу, у наведеному декларативі президент, вживаючи слово «*announce*» проголошує посилення санкцій щодо російської економіки: «*Today I'm announcing the United States is targeting the main artery of Russia's economy*». Тобто промовляючи це президент фактично запускає процес введення санкцій. Перлокутивною метою цього декларатива є переконати адресата в рішучості та здатності США до дії.

2.2.5. Комісиви як засіб переконування через вираження зобов'язання

Комісиви є досить чисельними у промовах президента США (10 із 44 виокремлених мовних актів). Джо Байден послуговується ними переважно для

того, аби виразити зобов'язання Америки підтримувати українську армію та економіку. До прикладу, у цьому комісиві він повідомляє про те, що США разом зі своїми світовими партнерами будуть допомагати українцям захищати свою державу та забезпечувати гуманітарну допомогу постраждалим від війни: *«I spoke late last night to President Zelenskyu of Ukraine and I assured him that the United States, together with our Allies and partners in Europe, will support the Ukrainian people as they defend their country. We'll provide humanitarian relief to ease their suffering»*. Вживаючи дієслово *«assured»* та майбутній час, Джо Байден не лише повідомляє про зобов'язання, яке беруть на себе лідери, а й намагається запевнити В. Зеленського та українців у тому, що Захід на їхньому боці і буде закривати оборонні та економічні потреби України.

Також під час оголошення заборони США на імпорт російської нафти та газу, Джо Байден уживає 3 комісива, перлокутивною метою яких є запевнити українців у тому, що Америка розділяє позицію України, а отже докладе максимум зусиль для того, аби Україна перемогла тиранію і терор росії:

- 1) *«Americans have rallied support — have rallied to support the Ukrainian people and made it clear we will not be part of subsidizing Putin's war»;*
- 2) *«I'm going to do everything I can to minimize Putin's price hike here at home»;*
- 3) *«And we're going to keep providing security assistance, economic assistance, and humanitarian assistance. We're going to support them against tyranny, oppression, violent acts of subjugation».*

Формуючи фрейм колективної відповідальності у першому прикладі, за яким усі американці згуртувалися на підтримку українського народу, висловлюючи персональне зобов'язання у другому прикладі, що з вуст такого політичного лідера, як Джо Байден, звучить особливо переконливо, а також апелюючи до моральної відповідальності світової спільноти в боротьбі проти тиранії, насилля і жорстокості, президент США формує переконливе уявлення про те, що увесь світ є надійним союзником України, а отже українці можуть розраховувати на його підтримку та продовжувати свою боротьбу проти агресора.

Яскраво вираженим комісивом є такий мовленнєвий акт: «*Together, with the entire G7, we have Ukraine's back. And I promise we're not going anywhere*». У ньому Джо Байден висловлює зобов'язання Великої сімки підтримувати Україну протягом усього часу її довготривалої боротьби з росією. Крім цього, перлокутивною метою цього комісива є зміцнення довіри українців до США, оскільки цими словами він гарантує стабільність їхньої підтримки України. Президент також прагне підняти бойовий дух українців, говорячи про стійку надійність їхніх союзників. Згадка про всю Велику сімку є засобом утвердження колективної відповідальності всіх членів цього партнерства.

Таким чином, комісиви в промовах Джо Байдена використовуються не лише з метою висловити обіцянку чи гарантію, але й для того, щоб зміцнити довіру українців до США, підняти їхній моральний дух та закликати міжнародне співтовариство не відступати від своїх принципів у наданні збройно-економічної підтримки України.

Отже, у промовах Джо Байдена найчисельнішими є асертиви (22 асертива із 44 мовленнєвих актів у його промовах загалом). Зазвичай формою їх вираження виступають стверджувальні речення, у яких президент обґрунтовує та легітимізує політику США, яка стосується України, та непрямо закликає світових партнерів Америка дотримуватися принципів демократії та свободи, підтримуючи Україну та посилюючи санкції проти Росії. Істотними за кількістю є також комісиви, в яких президент висловлює зобов'язання Америки не відступати від ухвалених рішень щодо допомоги Україні.

2.3. Вплив цільової аудиторії на специфіку вживання мовленнєвих актів

У політичному дискурсі все перебуває у тісній взаємодії. Поведінка політика, його імідж, мислення, риторичні здібності, особливості його мовлення є важливими для врахування аспектами при аналізі політичного дискурсу і політика як мовної особистості в ньому, оскільки існує пряма залежність між

внутрішньополітичною ситуацією в країні, місцем країни на міжнародній арені та мовною поведінкою тих державних службовців, які її представляють [24, с. 146]. Вибір мовних засобів, зокрема мовленнєвих актів, можемо віднести до мовної поведінки політика, від якої залежить, як його сприйматиме адресат, і чи вдасться йому досягнути своєї комунікативної мети. Оскільки політична промова є переважно стратегічним різновидом комунікації, метою якої є вплинути на адресата з метою ініціювання ухвалення певних рішень, легітимізації певних дій, створення необхідного ставлення до політика, її текст створюється заздалегідь, із урахуванням політичної ситуації, цільової аудиторії та бажаної реакції від неї. Тому важливим є правильний вибір засобів мовленнєвого впливу, які завжди є продуманими та послідовними [24, с. 146]. Одним із вирішальних факторів, які впливають на вибір цих засобів, зокрема на вибір мовленнєвих актів, є цільова аудиторія політика. Це пояснюється тим, що промови політика орієнтовані не на абстрактного, а на конкретного адресата. Від його фонових знань, його бажаної реакції і вміння правильно інтерпретувати сказане залежить зміст та форма політичної промови [24, с. 146].

2.3.1. Роль адресата в промовах Володимира Зеленського

Повномасштабне вторгнення в Україну зумовило окрему тематику звернень президента В. Зеленського, наскрізною темою яких є війна та події, пов'язані з нею. Обираючи матеріал для аналізу, ми мали змогу пересвідчитися, що в кожному зверненні президента України, починаючи від 24 лютого 2022 року, висвітлюються аспекти, пов'язані з подіями, що відбуваються наразі на території України. Отож, основною тематикою промов є військова. Умовно можна виокремити три типи адресата, до яких звертається В. Зеленський: внутрішня аудиторія, зовнішня аудиторія та росіяни. Внутрішньою аудиторією є український народ, до якого президент звертається з наміром мотивувати, підтримати та закликати до мобілізації. Зовнішньою аудиторією називаємо міжнародну спільноту, до якої президент звертається у виступах на засіданнях

Генеральної асамблеї ООН, Великої сімки, парламенту Нідерландів із метою висловити вдячність за вже наявну військово-економічну підтримку України та закликати до посилення допомоги та санкцій проти росії. До росіян президент звертається лише на початку повномасштабного вторгнення із закликом протестувати проти дій своєї влади та з наміром змусити їх критично мислити та оцінювати ситуацію.

Звертаючись до українців, тобто до своєї внутрішньої аудиторії, В. Зеленський переважно використовує директивні мовленнєві акти з метою мобілізації громадян та заклику до дії, до активної залученості у волонтерстві та захисті. Усі звернення до українців, спрямовані на заохочення та спонукування їх до боротьби, є прямим директивними актами, оскільки український політичний дискурс наразі формується під впливом війни, а отже основним завдання президента як лідера країни є забезпечити єдність суспільства та створити відчуття захищеності, впевненості та ясності. Потреби висловлювати прохання чи заклик у такому контексті, коли і президент, і українці перебувають на території, на якій ведуться активні бойові дії, немає. Такий політично зумовлений контекст вимагає чітких та послідовних вказівок, що забезпечують однозначність та прозорість. До прикладу, у наведених прикладах можемо простежити схожу форму вираження прямого прохання, яке реалізується у вигляді дієслів наказового способу:

- 1) *Допомагайте національному захисту. Ставайте до лав Збройних Сил України та підрозділів територіальної оборони.*
- 2) *Політикам та керівникам громад – допомагайте людям, забезпечуйте нормальність життя на місцях настільки, наскільки це зараз можливо.*
- 3) *Кожному українцю треба пам'ятати одне. Якщо можете зупиняти і знищувати окупантів – робіть це. Всі, хто може повернутися в Україну, – повертайтеся, щоб захистити Україну.*
- 4) *Всі, хто може захищати Україну за кордоном, робіть це цілеспрямовано, згуртовано, безперервно! Всі друзі України, хто хоче приєднатися до захисту, – приїжджайте, ми дамо вам зброю!*

Однак у зверненнях до українців присутні також комісиви, оскільки В. Зеленський звертається до полонених військових та їх родин із метою запевнити, що Україна зробить усе, щоб повернути захисників додому: *«Ми будемо боротись і повертати кожного нашого полоненого»*. Такі звернення є важливими для єднання суспільства, адже вони сприяють зростанню довіри до влади та один до одного.

У промовах, адресованих зовнішній аудиторії, тобто світовим лідерів та членам міжнародних угруповань, переважають непрямі директивні акти. Це зумовлено низкою чинників, серед яких найважливішим є дипломатичний характер промови. Пряме прохання чи вимога є неефективними в зовнішньополітичній комунікації, оскільки відчуваючи тиск, лідери держав можуть розцінювати це як порушення їхніх демократичних принципів та засад. Тому президент послуговується непрямим директивами, аби через логічну аргументацію, умовні конструкції із прогнозуванням наслідків, створення уявлення про колективну відповідальність спонукати партнерів до самостійно ухваленого рішення про необхідну допомогу Україні:

- 1) *Якщо ви, шановні європейські лідери, шановні світові лідери, лідери вільного світу, нам сьогодні потужно не допоможете, то завтра війна постукає у ваші двері.*
- 2) *Настав вирішальний момент раз і назавжди закрити багаторічну стратегічну дискусію та ухвалити рішення про членство України в Європейському Союзі.*
- 3) *Коли демократія справжня та має стійку й тривалу традицію в країні, парламент є серцем такої країни. Я впевнений, що серце Нідерландів відчує, чого прагнуть серця українців.*

Примітним є те, що у звертаннях до внутрішньої та до зовнішньої аудиторій присутні експресиви, за допомогою яких президент висловлює вдячність захисникам і захисницям України за віддану боротьбу, а міжнародній спільноті за надійну та тривалу співпрацю:

- 1) *Я дякую всім, завдяки кому триває наш опір. Це всі наші захисники та захисниці. Збройні Сили України.*

2) *Я дякую всім нашим партнерам, союзникам і друзям, які стоять пліч-о-пліч із нами весь рік.*

Намагаючись переконати росіян протистояти діям їхньої влади, В. Зеленський звертався до них лише на початку вторгнення. Імовірно, це зумовлено безуспішністю таких виступів та небажанням росіян припинити терор, за який вони відповідальні. У тих промовах, де адресатом є російський народ, зокрема у зверненні до корінних народів росії, президент використовує прямі та непрямі директиви задля максимізації впливу та ймовірності отримання бажаної реакції від адресата. Прямі директиви вживаються, коли президент звертається до росіян як до співучасників злочинної влади, які теж є відповідальними за їхні дії: *«Якщо ви нас чуєте, якщо ви нас розумієте, якщо ви розумієте, що наступаєте на незалежну країну, будь ласка, виходьте на площі, звертайтеся до Президента своєї країни»* (переклад мій). Коли президент промовляє до росіян як до жертв диктатурного режиму своєї країни, він вживає непрямі директиви з метою пробудити їхнє критичне мислення та здатність протидіяти пропаганді: *«У вас немає жодної причини бути серед цих багатьох, хто все ще служить тому одному, хто хоче цієї війни. Ви не маєте гинути в Україні. Ваші сини не повинні помирати в Україні. Немає у вас такого обов'язку. Ні перед вашими батьками, ні перед вашими дітьми, ні перед вашим майбутнім, ні перед майбутнім вашої землі»*.

Отже, вибір мовленнєвих актів президентом В. Зеленським великою мірою залежить від типу аудиторії, до якої він звертається. У промовах, адресованих українському народу, переважають прямі директиви та експресиви. До зовнішньої аудиторії президент говорить, уживаючи непрямі директиви та експресиви. У зверненнях до росіян переважають прямі та непрямі директиви, натомість експресиви, декларативи та комісиви відсутні.

2.3.2. Роль адресата в промовах Джо Байдена

У виступах президента США Джо Байдена, присвячених війні в Україні, переважно порушуються питання збільшення фінансової допомоги Україні, залучення та заохочення інших світових лідерів долучатися до прийняття важливих для безпеки України рішень, а також аргументація щодо доцільності обраної зовнішньої політики США перед своїми громадянами. Таким чином, президент Джо Байден звертається передусім до внутрішньої аудиторії та до зовнішньої, оминаючи у своїх виступах росіян, із якими він не вбачає необхідності вести діалог із огляду на їхню нездатність до невикривленого пропагандою бачення ситуації.

У зверненнях Джо Байдена складно провести межу між зовнішньою та внутрішньою аудиторією, оскільки його промови націлені одночасно на американців та на представників міжнародної спільноти. Таким чином він водночас повідомляє про те, що вже зробили США задля підтримки України, а також наголошує на тому, що ще варто зробити, аби ця війна не поширилась далі, на ЄС та НАТО. Метою цих промов є обґрунтувати доцільність обраної політики США щодо України та закликати лідерів світової спільноти активніше долучатися до підтримки України. Така мета зумовлена політичною роллю Джо Байдена як лідера однієї з наймогутніших країн у світі. Задля її реалізації Джо Байден здебільшого послуговується асертивами, у яких він описує політику Америки («*America stands up to bullies. We stand up for freedom. This is who we are*»); директивами, у яких наявний непрямий заклик до дії («*But this aggression cannot go unanswered. If it did, the consequences for America would be much worse*»); експресивами, де виражене захоплення українцями та вдячність партнерам («*To Ukrainian people, I say to them all: You have demonstrated — you have shown your strong stand against aggression in the face of the imperial appetites of autocrats ...*», «*And I want to thank the members of Congress and their — for their broad bipartisan support to Ukraine*») та комісивами, у яких зобов'язується надалі бути надійним союзником України в боротьбі проти росії («*And we're going to keep providing security assistance, economic assistance, and humanitarian assistance. We're going to support them against tyranny, oppression, violent acts of subjugation*»).

Джо Байден не звертається до росіян, оскільки фокусом його промов є американці та союзники Америки. Однак через оголошення додаткових пакетів санкцій проти росії, а також звернення до світових лідерів з метою описати загарбницьку політику росії та закликати протидіяти їй, Джо Байден непрямо звертається до росіян із розрахунку на те, що якщо його промови будуть почуті росіянами, вони зможуть правильно інтерпретувати зміст виступів та зробити необхідні висновки.

Висновки до розділу 2

Проаналізувавши всі 5 типів мовленнєвих актів у промовах президентів, можемо підсумувати, що у виступах В. Зеленського найбільш чисельними є директиви (29 одиниць, серед яких 9 є прямими і відповідно 20 непрямыми директивами). Основною метою непрямих директивних актів є спонукати міжнародну спільноту до розширення всебічної допомоги Україні. Прямі директиви використані для того, аби надати українцям вказівки щодо подальших дій у війні та мобілізувати їх до захисту та волонтерства. Також прямі директиви вживаються для того, аби закликати росіян протистояти їхній владі.

У виступах В. Зеленського налічуємо 15 асертивів, ужитих із першочерговою метою переконати адресата підтримувати Україну та ухвалювати стратегічно важливі для України рішення, а не повідомити певну інформацію. Експресиви є не такими чисельними, як директиви й асертиви (8 із 60), однак теж робимо висновок, що вони вживаються з наміром схилити міжнародних партнерів на бік України. Промови В. Зеленського налічують лише один декларатив, покликаний створити нове бачення реальної ситуації, що не є типовою ознакою декларатива, проте в політичному дискурсі така функція зумовлена перлокутивною метою політика – вплинути на адресата. Комісивами є 7 мовленнєвих актів, ужитих здебільшого задля переконування українців довіряти своїй владі, що свідчить про потенційну здатність комісивів здійснювати вплив на адресата.

У промовах Джо Байдена налічуємо найбільшу кількість асертивів (20 із 44 мовленнєвих актів), покликаних здійснити вплив завдяки раціональній аргументації та прогнозування негативного майбутнього, яке неодмінно здійсниться, якщо не буде вжито певних заходів. Директиви посідають друге місце за кількістю (10 із 44), і вживаються з метою переконати партнерів Америки не відмовлятися від підтримки України. Експресиви є малочисельними (3 із 44) і спрямовані на висловлення захоплення українським народом. Декларативи теж, як і у виступах В. Зеленського, є найменш чисельними (1 із 44), але теж мають на меті переконати адресата в могутності США та здатності до прийняття важливих рішень. Комісиви, яких налічуємо 10 у промовах, використані з наміром укріпити довіру українського народу до Америки та непрямо спонукати партнерів США до збільшення підтримки України.

Вибір мовленнєвих актів значно залежить від типу аудиторії, до якої звертаються президенти. У зверненнях В. Зеленського до українців переважають прямі директиви та експресиви, що зумовлено прагненням чітко надати вказівки та підтримати свій народ. Джо Байден звертається до українців, переважно послуговуючись експресивами з метою висловити вдячність українцям та комісивами задля озвучення зобов'язання США надалі підтримувати Україну.

У звертаннях до зовнішньої аудиторії В. Зеленський уживає непрямі директиви, аби уникнути тиску на адресата у проханнях. Джо Байден використовує асертиви та непрямі директиви з метою закликати партнерів до спільних рішень у боротьбі з росією. До росіян президент України говорить, використовуючи прямі та непрямі директиви, з метою підсилення ефекту переконування їх у необхідності протесту проти своєї влади. Натомість Джо Байден не звертається до росіян через те, що не вважає такий діалог доречним та результативним.

ВИСНОВКИ

Дискурс є складним явищем мовного простору, оскільки має лінгвальну та екстралінгвальну структуру. У сучасному мовознавстві існує декілька підходів до потрактування поняття «дискурс». А. Загнітко визначає дискурс як засіб, за допомогою якого ми моделюємо та інтерпретуємо світ. М. Фуко наголошує на динамічній природі дискурсу, оскільки він може виступати метою, засобом та водночас середовищем її реалізації, а отже необхідно звертати увагу на контекст та конкретну ситуацію при аналізі дискурсу.

Політичний дискурс є важливим явищем для аналізу, оскільки він є середовищем існування політичної комунікації, яка відбувається переважно між політиком та суспільством або між двома лідерами країн. Особливо актуальним постає розгляд політичного дискурсу через те, що після повномасштабного

вторгнення росії на територію України в 2022 році значення політичного слова неабияк зросло, а політична комунікація набуває усе більшого спрямування на маніпуляцію свідомістю суспільства та здійснення впливу на нього. Саме тому вивчення політичного дискурсу привертає увагу все більшої кількості науковців. Дослідженням політичного дискурсу займалися такі українські мовознавці, як Є. Богатирьова, І. Бутова, Л. Лукіна, Л. Нагорна, А. Семенюк.

За концепцією М. Фуко, де дискурс одночасно є метою, засобом та середовищем реалізації поставленої мети, робимо висновок, що політичний дискурс виступає багатofункціональним простором для реалізації цілей та намірів політика. Якщо розглядати політичний дискурс як певний процес мовленнєвої діяльності та її результат, то можемо стверджувати, що у такому різновиді дискурсу за будь-яким актом мовленнєвої діяльності можна простежити мету, яку ставить перед собою мовець. Саме тому вважаємо політичний дискурс різновидом стратегічної комунікації, де діяльність учасників дискурсу спрямована на досягнення заздалегідь поставлених цілей.

Прагматичний підхід у дослідженні політичного дискурсу є обов'язковим, оскільки дозволяє зосередитись на особі автора тексту. Таким чином, окрім вивчення самого суб'єкта мовлення, прагматичний підхід акцентує увагу на його комунікативному намірі та прагматичній настанові, що дає змогу оцінити, якою для політика є бажана реакція аудиторії та який вплив на неї він прагне здійснити. Прагматична настанова є вербалізованим наміром мовця здійснити вплив на адресата, і має три етапи становлення, за якими спочатку в автора виникає задум, який послідовно перетікає в інтенцію, яка постає вже усвідомленою діяльністю, тобто прагматичною настановою.

Оскільки політичний дискурс є різновидом стратегічної комунікації, у якій політик обов'язково переслідує певну ціль, аналіз прагматичної настанови мовця є надзвичайно важливим. Однак, задля ефективного здійснення впливу така прагматична настанова має бути втілено за допомогою ретельно дібраних мовних засобів, основною ознакою яких є їхня прагматична вмотивованість. Саме тому, за словами Є. Богатирьової, мовленнєві стратегії переконування є основними

засобами у створенні іміджу політика, конструювання ним політичної реальності та здійснення впливу на адресата.

Важливим для комплексного аналізу політичного дискурсу є розмежування понять «впливу», «маніпуляції» та «переконування», оскільки це сприяє кращому розумінню стратегій та намірів політиків, а отже дозволяє чітко визначати функції їхніх виступів. Таким чином, порівнюючи переконування та маніпуляцію, можемо стверджувати, що простір для їх здійснення та мета є відмінними. У ході переконування мовець намагається схилити адресата до певної думки або до виконання певних дій шляхом логічно та послідовно вибудованої аргументації, натомість маніпуляція, за словами Т. ван Дайка, передбачає контроль і домінування над свідомістю слухача та його поведінкою. Поняття «впливу» є дискусійним у своєму визначенні, оскільки постає можливим у комбінації маніпуляції та переконування. Воно також є показником політичного устрою держави, за яким у демократичній державі вплив супроводжується переконуванням та агітацією, а в тоталітарно влаштованій державі домінують пропаганда та маніпуляція. Тобто вплив є поєднанням лінгвальних компонентів та результату, який отримує мовець, вдало поєднуючи різноманітні вербальні та невербальні засоби комунікації.

Незважаючи на те, що політична комунікація як явище політичного дискурсу вже сама по собі є стратегією, задля втілення своїх намірів політики теж послуговуються набором стратегій і тактик, які реалізуються в ході політичної комунікації. Стратегіями виступають його прагнення переконати аудиторію в чомусь, а тактиками є вжиті засоби задля втілення цих прагнень. Таким чином, стратегічним наміром політика є переконати слухача у чомусь, а тактика становить набір засобів, які він вживає для цього. Тому можемо зробити висновок, що при написанні тексту політичної промови одним із ключових факторів, що визначають її форму і зміст, є прагматичний намір мовця.

У будь-якій комунікації можна виокремити мовленнєві акти, які здебільшого визначають значення висловлювання. Так, за класифікацією Джона Серля, розрізняємо 5 типів мовленнєвих актів: асертиви, директиви, експресиви,

декларативи та комісиви. Їхніми функціями є повідомити інформацію, висловити прохання, виразити свій емоційний стан, проголосити нову соціальну реальність та дати обіцянку. Будь-який мовленнєвий акт можна проаналізувати на трьох рівнях: локутивному, іллокутивному та перлокутивному. На локутивному рівні аналізують те, що сказано, та в якій формі. На іллокутивному рівні інтерпретується те, що мовець мав на меті, що хотів сказати. Аналіз перлокуції дає змогу визначити, який ефект мовець справив чи прагнув справити на слухача своїм повідомленням.

Однак форма вираження мовленнєвого акту, його зміст та те, що мовець реально мав на увазі, не завжди збігаються. Зазвичай адресант імпліцитно висловлює те, що має інтерпретувати адресат. Через це постало цікавим дослідити, чи відповідає призначення типу мовленнєвих актів функціям, які вони виконують, та як за допомогою різних мовленнєвих актів президенти реалізують стратегію переконування в промовах.

У своїх зверненнях В. Зеленський найчастіше послуговується директивами, яких налічуємо 29 серед 60 загальної кількості мовленнєвих актів, серед яких лише 9 директивів є прямими. Це свідчить про те, що президент намагається не створювати тиск на адресатів задля того, аби вони самостійно інтерпретували його повідомлення та дійшли відповідних рішень. Така тактика дозволяє адресатові відчувати самостійність у прийнятті рішень та робить переконування ефективнішим, оскільки пряме прохання чи заклик відсутні. Найчастіше непрямі директиви використовуються, коли В. Зеленський звертається до міжнародної спільноти з метою переконати їх у збільшенні військово-економічної допомоги Україні та запровадженні масштабніших санкцій для росії.

Натомість, у промовах Джо Байдена ми виокремили 10 директивів, що майже в три рази менше, ніж у виступах В. Зеленського. 9 директивів є непрямим, що вказує на те, що Джо Байден теж не прагне тиснути на адресата з метою ефективнішого переконування. Президент США використовує директиви для того, щоб звернутися до своїх внутрішньої та зовнішньої аудиторій із наміром

переконати їх не відступати від рішення щодо підтримки України, а також переконати своїх громадян у правильності політики США щодо України.

Асертиви є другими за частотністю вживання у виступах В. Зеленського (15 із 60), які вживаються з наміром схилити адресата на бік повної підтримки України шляхом максимально детального та правдивого змалювання ситуації. У промовах Джо Байдена асертиви посідають перше за кількістю вживань місце (20 із 44), оскільки вони покликані теж переконати адресата не залишати Україну саму в боротьбі з росією.

На відміну від Джо Байдена, який уживає лише 3 експресива з метою висловити вдячність українцям за стійкість та партнерам за допомогу, намагаючись переконати останніх не зупиняти цю допомогу, В. Зеленський використовує 8 експресивів, оскільки з його сторони висловлення вдячності іншим країнам, зокрема США, за підтримку, є стратегічно важливішим. Також дякуючи захисникам та захисницям України, він прагне мотивувати їх не здаватися.

Натомість у промовах Джо Байдена частотнішими є комісиви (10 одиниць), у яких він запевняє Україну в тому, що Америка на стороні демократії, висловлюючи обіцянки посилювати допомогу Україні та санкції проти росії. В. Зеленський вживає комісиви (7 одиниць) для того, аби зміцнити довіру українського народу до влади шляхом вираження обіцянок щодо повернення додому полонених та створення умов повернення для тих, хто виїхав закордон.

Декларативи є однаково малочисельними в промовах обох президентів (один мовленнєвий акт), що дозволяють зробити висновок про те, що проголошення нової реальності чи нового статусу соціальних відносин не є ефективною тактикою при реалізації переконування в політичній комунікації.

Тип аудиторії, до якої звертаються президенти, великою мірою впливає на те, якими мовленнєвими актами вони послуговуються. Так, звертаючись до свого народу, В. Зеленський здебільшого вживає прямі директиви та асертиви, що зумовлено наміром чітко висловити заклик до дії, мотивувати, мобілізувати, а також підтримати суспільство шляхом змалювання подій, через які вони вже

пройшли, а отже зможуть подолати і наступні труднощі. Джо Байден, звертаючись до українців, зазвичай використовує комісиви, щоб висловити зобов'язання щодо допомоги, а також експресиви, щоб виразити вдячність та захоплення мужністю українців. До зовнішньої аудиторії, тобто міжнародної спільноти, В. Зеленський звертається, вживаючи переважно непрямі директиви, аби реалізувати прохання про посилення допомоги і санкцій проти росії непрямо, не створюючи тиску. Джо Байден теж використовує непрямі директиви та асертиви, оскільки прагне переконати країн-партнерів брати активнішу участь у протистоянні росії. Оскільки максимально бажаною реакцією міжнародної спільноти для обох президентів є продовження та посилення допомоги Україні, вони обоє намагаються висловитися максимально результативно та продуктивно, водночас уникаючи створення враження про примусовий заклик чи відкрите прохання. На початку повномасштабного вторгнення президент України звертається до росіян переважно вживаючи прямі та непрямі директиви, адже ще має надію спонукати їх до протесту проти диктатури. У ході війни президент припиняє такий діалог, зважаючи на його безрезультатність. У промовах Джо Байдена відсутні звернення до росіян, оскільки президент США вважає таку комунікацію недоцільною.

Отже, можемо простежити, що в політичному дискурсі, зокрема в такому його жанрі, як політична промова, можуть бути реалізовані стратегії та наміри політика, який використовує низку заздалегідь продуманих для цього тактик, орієнтуючись на адресата і на бажану реакцію від нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архіпова І. М. Комунікативно-прагматичний підхід до дослідження авторського відступу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 1, ч. 1. С. 117–123. URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.1.1/20>.
2. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : монографія. Львів: ПАІС, 2010. 336 с.
3. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К: Довіра, 2007. 205 с.
4. Безугла Л. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. С. 95–100.
5. Безугла Л. Типи актуалізації пресупозиції у діалогічному дискурсі. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Філологічні науки*. 2019. № 175. С. 288–292. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2019_175_59.
6. Богатирьова Є. В. Реалізація прагматичних функцій учасників політичного дискурсу в експліцитних мовленнєвих актах. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Філологія*. 2010. № 4. С. 113–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_2010_4_20.

7. Бутова І. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Серія іноземні мови*. 2009. Вип. 16. С. 1–11.
8. Вінтонів М. О., Вінтонів Т. М., Мала Ю. В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі : монографія. Вінниця : Вінниц. коледж буд-ва і архітектури КНУБА, ТОВ «Твори», 2018. 333 с.
9. Волков О. Вступ до екзистенціальної прагматики політичного дискурсу : монографія. Мелітополь : ТОВ «Вид. будинок ММД», 2010. 604 с.
10. Волощук І., Усик Г. Актуалізація іллокутивних актів у текстах англомовних політичних промов. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 4. С. 248–253.
11. Глущенко А. В. Імплікатури як порушення мовленнєвої поведінки комунікантів. *Virtus. Scientific Journal*. 2019. № 38. С. 158–160.
12. Гнатюк Л. Я. Когнітивно-концептуальні аспекти й комунікативно-прагматичні вияви ввічливості в англійських лінгвокультурах (британській, американській, австралійській). *Лінгвістичні дослідження*. 2021. № 55. С. 129–141. URL: <https://doi.org/10.34142/23127546.2021.55.12>
13. Газда Ї. Політичний дискурс: функції слова в політичному мовленні (на матеріалі української та чеської мов). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2011. № 16. С. 38–43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/kdsm_2011_16_8.
14. Завальська Л. В. Комунікативна стратегія консолідації в інтерактивному спілкуванні українських політиків. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 40. С. 88–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2015_40_23
15. Загнітко А.П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. – Донецьк: ДонНУ, 2008. 194 с.
16. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 2, № 27. С. 101–107.

17. Корнійчук Ю.Р. Маніпулятивний вплив у політичному англомовному дискурсі. *Студентські наукові записки. Серія “Філологічна”*. № 2. С. 83–87.
18. Куранова С. І. Лінгвопрагматичний вимір дискурсу інтерв'ю. *Магістеріум*. 2014. Вип. 57. С. 37–43.
19. Куранова С. Прагматичні координати моделювання мовної особистості дискурсивного портрета. *Мова: класика – модерне – постмодерне*. 2020. № 6. С. 50 – 68.
20. Лукіна Л.В. Політичний дискурс: сутність та особливості застосування. *Політикус*. 2021. № 2. С. 75–80.
URL: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2021-2.13>
21. Малюк Д.С., Сітко А.В. Прагматичні та лінгвістичні особливості промов політичних лідерів. Priority directions of science and technology development. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference (24-26 January 2021). 2021. С. 1249-1255
22. Маслюк М. Розмежування основних понять категорії імпліцитності. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. 2015. Вип. 138. С. 205-208.
23. Медвідь, О.М. Прагматичні інтерпретації текстів політичного дискурсу // Вісник Сумського державного університету. Серія Філологія. 2008. №1. С. 66-71.
24. Михальчук О. І. «Мовна поведінка» як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. № 5. С. 28–39.
25. Набока О. М. Політичний дискурс Джо Байдена та Бориса Джонсона крізь призму лінгвопоетики. *Львівський філологічний часопис*. 2022. № 11. С. 146–153.
URL: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/2427>.
26. Нагорна Л. П. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ : Світогляд, 2005. 315 с.
27. Павлик О. Прагматичні аспекти в перекладі. *Humanities science current issues*. 2020. Т. 2, № 31. С. 191–196. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.213877>

28. Павлуцька В. О. Політичний дискурс: особливості та функції // Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. Вип. 39. 2008. С. 218-221.
29. Падалка О. В. Політична промова та її просодичні характеристики. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки Філологічні науки. Мовознавство*. 2012. № 6. С. 66–69.
30. Попова Н. Прагматика емпізи у політичній промові. *Наукові розвідки студентів факультету іноземної філології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди : зб. тез наук. доп.* 2020. № 1. С. 70.
31. Рябоконт Г. Л. Формування продуктивних навичок переконування в англійському усному й письмовому дискурсах. *Наукові записки НаУКМА. Філологія*. 2015. № 174. С. 32–36.
URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/0b9bd94f-389b-4835-bf8c-f6a592500059/download>.
32. Рябчук А. Хурцидзе Т. Застосування дискурс-аналізу в сучасних соціальних дослідженнях. *Наукові записки НаУКМА. Соціологія*. 2023. № 6. С. 3–15.
URL: <https://doi.org/10.18523/2617-9067.2023.6.3-15>.
33. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
34. Семенишин О. Вплив як категорія політичного дискурсу. *Scientific Collection «InterConf»*. 2022. № 50. С. 235–241.
35. Семенюк А. А. Сукач М. А. Стратегії консолідації та самопрезентації в англійському політичному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА. 2023. № 20(88). С. 17–21.
36. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище : методологія, архітектоніка, варіативність. монографія. Київ : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.
37. Сорокіна Л. Комунікативна стратегія vs. маніпулятивна стратегія. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 2. С. 187–193.

38. Телеки М. Суб'єктивна модальність висловлення у писемній комунікації. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2014. № 4. С. 82–89. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apcnim_2014_4_15.
39. Четаїкіна В. Релігійна лексика в американському президентському дискурсі: методика дослідження. *Записки з романо-германської філології*. 2022. № 1(48). С. 142–148.
40. Шарапановська Ю. В. Теоретичні засади аналізу політичного дискурсу. Науковий журнал “Молодий вчений”. 2016. № 4. С. 428–431. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4_106
41. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків : Константа, 1998. С. 105-117.
42. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАКККіМ. Політологія*. 2013. № 1. С. 263–269. URL: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2013.137414>.
43. Шуляк І. Непрямий мовленнєвий акт як засіб маніпуляції в контексті технології рефреймінгу (на матеріалі англomовного художнього дискурсу). *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2021. Т. 20, № 2. С. 192–204.
44. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. монографія. Київ : Нац. акад. наук України, Ін-т ім. О. О. Потебні, 2000. 288 с.
45. Ahumaraeze C. Presupposition Relevance, Relevance and Knowledge Construction: A Study of Imo State 2019 Election Political Discourse. 2024.
46. Allwood Jens. A critical look at speech act theory. *Logic, pragmatics and grammar*. 1977. P. 53–99.
47. Austin J. L. How to do things with words. 2nd ed. Oxford [Eng.] : Clarendon Press, 1975. 168 p.
48. Björgvinsson Loftur Árni. Speech Act Theory. A Critical Overview. 2011. P. 1–26.
49. Bosco F. M., Bucciarelli M., Bara B. G. The fundamental context categories in understanding communicative intention. *Journal of Pragmatics*. 2004. Vol. 36, no. 3. P. 467–488. URL: [https://doi.org/10.1016/s0378-2166\(03\)00055-9](https://doi.org/10.1016/s0378-2166(03)00055-9)
50. Chapman S. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press., 2003. 304 p.

51. Cutting J. *Pragmatics and Discourse: A Resource Book for Students*. Taylor & Francis Group, 2005. 187 p.
52. Emike Acheoah John. Towards an extra-linguistic critique of JL Austin's speech act theory. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*. 2013. P. 241–248.
53. Foucault M. Orders of discourse. *Social Science Information*. 1971. Vol. 10, no. 2. P. 7–30. URL: <https://doi.org/10.1177/053901847101000201>
54. Gharabeh T. Strategies and Errors in Interpreting Conversational Implicatures of Political Discourse. *International Journal of Linguistics and Translation Studies*. 2024. Vol. 5, no. 3. P. 147–167. URL: <https://doi.org/10.36892/ijlts.v5i3.496>
55. Grice H.P. *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. New York : Academic Press, 1975. 406 p.
56. Guțu I. Implicature and Indirect Communication in contemporary political messaging. In *Probleme de Lingvistică Romano-Germanică Și Comunicare Interculturală*,. 2024. P. 280–286.
57. *Key Notions for Pragmatics* / ed. by J. Verschueren, J.-O. Östman. Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 2009. URL: <https://doi.org/10.1075/hoph.1>
58. Kroeger Paul. *Analyzing meaning: An introduction to semantics and pragmatics*. Berlin : Language Science Press. 2019. 502 p.
59. Oishi Etsuko. Austin's speech act theory and the speech situation. *Esercizi Filosofici*. 2006. P. 1–14.
60. Searle J. R. *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge [Eng.] : Cambridge University Press, 1989. 203 p.
61. van Dijk T. A. Discourse and manipulation. *Discourse & Society*. 2006. Vol. 17, no. 3. P. 359–383. URL: <https://doi.org/10.1177/0957926506060250>
62. van Dijk T. A. Politics, ideology, and discourse. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. 2006. Vol. 9. P. 728–740.
63. Windt T. *Presidents and protesters: Political rhetoric in the 1960s*. Tuscaloosa : University of Alabama Press, 1990. 309 p.
64. Yule G. *Pragmatics*. Oxford : Oxford University Press., 1996. 137 p.

65. Zernetsky P., Riabokon G. Language personalities in British parliamentary discourse. 2017. Vol. 66. P. 37-42.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Зеленський В. Звернення Президента України 24 лютого 2022 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2022. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-73137>
2. Зеленський В. Ми вистояли. Звернення Президента України у третій день війни 26 лютого 2022 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2022. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/mi-vistoyali-zvernennya-prezidenta-ukrayini-u-tretij-den-vij-73197>
3. Зеленський В. Промова Президента України Володимира Зеленського перед Конгресом США 16 березня 2022 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2022. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/promova-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-pered-kong-73609>
4. Зеленський В. Звернення Президента України до корінних народів Росії: Боріться, щоб не загинути, захищайте свою свободу на вулицях і площах 29 вересня, 2022 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2022. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-do-korinnih-narodiv-rosiyi-bo-78137>
5. Зеленський В. Звернення Президента України Володимира Зеленського «Лютий. Рік незламності» 24 лютого 2023 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2023. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo-lyutij-81213?fbclid=IwAR27LKFEL4-kp6fw732oDAM2dTbxi4PQ4nIELKAbRsiBGqtHbbS8XJVE3cQ>
6. Зеленський В. Гаага стає справжнім хабом справедливості для всіх, хто постраждав від агресії та інших міжнародних злочинів. Виступ Президента

- України в парламенті Нідерландів 4 травня 2023 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2023. – URL: <https://president.gov.ua/news/gaaga-staye-spravzhnim-habom-spravedlivosti-dlya-vsih-hto-po-82649?fbclid=IwAR2WGC4BAWf3o9q8Mu2vifknY02mx0zz3-faw-sCJc5SSdlaRWbPmT3NPvw>
7. Зеленський В. Нам потрібне глобальне лідерство демократії. Виступ Президента Володимира Зеленського на сесії саміту країн «Великої сімки» та України 21 травня 2023 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2023. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/nam-potribne-globalne-liderstvo-demokratiyi-vistup-prezident-83053>
8. Зеленський В. Звернення Президента України в другу річницю звільнення Київщини від російських окупантів 31 березня 2024 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2024. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-buchi-volodimir-zelenskij-ushanuvav-pamyat-ukrayinciv-yaki-89961>
9. Зеленський В. Виступ Президента на Генеральній Асамблеї ООН 25 вересня 2024 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2024. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/ne-mozhe-buti-spravedlivogo-miru-bez-ukrayini-vistup-prezide-93493>
10. Зеленський В. Звернення Володимира Зеленського з нагоди Дня Незалежності України 24 серпня 2024 року [Електронний ресурс] // *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. – 2024. – URL: <https://www.president.gov.ua/news/zvernennya-volodimira-zelenskogo-z-nagodi-dnya-nezalezhnosti-92805>
11. Biden J. Remarks by President Biden on russia’s Unprovoked and Unjustified Attack on Ukraine [Електронний ресурс]. – 24.02.2022. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/24/remarks-by-president-biden-on-russias-unprovoked-and-unjustified-attack-on-ukraine/>

12. Biden J. Remarks by President Biden Announcing U.S. Ban on Imports of Russian Oil, Liquefied Natural Gas, and Coal [Электронный ресурс]. – 08.03.2022. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/08/remarks-by-president-biden-announcing-u-s-ban-on-imports-of-russian-oil-liquefied-natural-gas-and-coal/>
13. Biden J. Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine [Электронный ресурс]. – 21.04.2022. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/04/21/remarks-by-president-biden-providing-an-update-on-russia-and-ukraine-3/>
14. Biden J. Remarks by President Biden and President Zelenskyu of Ukraine in Joint Press Conference [Электронный ресурс]. – 21.12.2022. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/12/21/remarks-by-president-biden-and-president-zelenskyu-of-ukraine-in-joint-press-conference/>
15. Biden J. Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelenskyu of Ukraine Before Bilateral Meeting [Электронный ресурс]. – 21.05.2023. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/05/21/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyu-of-ukraine-before-bilateral-meeting/>
16. Biden J. Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelenskyu of Ukraine Before Bilateral Meeting [Электронный ресурс]. – 21.09.2023. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/09/21/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyu-of-ukraine-before-bilateral-meeting-3/>
17. Biden J. Remarks by President Biden Urging Congress to Pass His National Security Supplemental Request, Including Funding to Support Ukraine [Электронный ресурс]. – 06.12.2023. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2023/12/06/remarks-by-president-biden-urging-congress-to-pass-his-national-security-supplemental-request-including-funding-to-support-ukraine/>

18. Biden J. Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelenskyy of Ukraine Before Bilateral Meeting [Електронний ресурс]. – 07.06.2024. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2024/06/07/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyy-of-ukraine-before-bilateral-meeting-5/>
19. Biden J. Remarks by President Biden and President Volodymyr Zelenskyy of Ukraine in Joint Press Conference | Fasano, Italy [Електронний ресурс]. – 13.06.2024. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2024/06/13/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyy-of-ukraine-in-joint-press-conference-fasano-italy/>
20. Biden J. Remarks by President Biden on the Ukraine Compact Meeting [Електронний ресурс]. – 11.07.2024. – URL: <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2024/07/11/remarks-by-president-biden-and-president-volodymyr-zelenskyy-of-ukraine-before-bilateral-meeting-6/>

АНОТАЦІЯ

Магістерської роботи

Тема: «Прагматичні особливості мовних засобів переконування в промовах президентів України та США на тему війни (на матеріалі виступів 2022-2024 років)»

Автор: Бобок Вікторія Вікторівна

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, Фіногіна Тетяна Степанівна

Захищена « ____ » _____ 2025 р.

Короткий зміст роботи

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою проаналізувати промови президентів із застосуванням прагматичного підходу, що дозволить зосередитися на особистості політика та його комунікативних намірах, а також зважаючи на нові політичні реалії України, що безпосередньо відображаються на сучасному політичному дискурсі, зокрема на політичній комунікації.

Мета дослідження є схарактеризувати специфіку використання мовних засобів переконування у промовах президентів України та США на тему війни на прагматичному рівні.

Робота складається з трьох розділів.

У першому розділі окреслено теоретичні засади політичного дискурсу як засобу стратегічної комунікації, обґрунтовано доцільність прагматичного підходу при аналізі політичного дискурсу, окреслено відмінності між поняттями «впливу», «переконування», «маніпуляції» та висвітлено потенціал застосування теорії мовленнєвих актів у розгляді мовних засобів переконування в політичному дискурсі.

У другому розділі здійснено аналіз функцій мовленнєвих актів у реалізації переконування та визначено роль аудиторії у виборі президентами України та США типів мовленнєвих актів.

Ключові слова: політичний дискурс, стратегії переконання, прагматичний аналіз, тема війни, перлокутивний ефект, політичне мовлення, політична промова.

